

Themafiche

Schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht onder het stelsel van richtlijn 2014/104/EU („*Private enforcement*”)

Inhoudsopgave

VOORWOORD	4
LIJST VAN RELEVANTE HANDELINGEN	6
I. WERKINGSSFEER VAN RICHTLIJN 2014/104	7
1. Materiële werkingssfeer.....	7
2. Temporele werkingssfeer.....	13
2.1. Materiële bepalingen van de richtlijn.....	13
2.1.1. Regels voor de verjaring van schadevorderingen.....	13
2.1.2. Bepalingen die een onweerlegbaar vermoeden vestigen dat het mededingingsrecht is geschonden	17
2.1.3. Bepalingen die een weerlegbaar vermoeden vestigen dat schade is veroorzaakt door een kartel.....	18
2.2. Niet-materiële bepalingen van de richtlijn.....	18
2.2.1. Bepalingen die de nationale rechterlijke instanties de mogelijkheid bieden om toegang te gelasten tot bewijsmateriaal.....	18
2.2.2. Schadebegrotingsregels.....	22
2.3. Toepassing in de tijd van de bepalingen van de richtlijn waarin de bestaande rechtspraak is overgenomen.....	23
II. ENTITEITEN DIE DE SCHADE DIENEN TE VERGOEDEN	24
III. TOEGANG TOT BEWIJSMATERIAAL IN DE NATIONALE PROCEDURES.....	28
1. Bevel tot het verlenen van toegang tot bewijsmateriaal waarover de verweerder of een derde zeggenschap heeft.....	28
2. Bevel tot het verlenen van toegang tot bewijsmateriaal in het geval van een bij de Europese Commissie aanhangige procedure.....	30
3. Verplichting voor de partij die om een bevel verzoekt om zijn schadeclaim aannemelijk te maken.....	33
4. Grenzen aan de toegang tot bewijsmateriaal dat zich in het dossier van een mededingingsautoriteit bevindt: clementieverklaringen en verklaringen met het oog op een schikking.....	35
IV. RAMING VAN DE SCHADE.....	37
V. VERJARINGSREGELING.....	39
VI. NADERE REGELS VOOR DE UITOEFENING VAN HET RECHT OP SCHADEVERGOEDING BIJ DE NATIONALE RECHTERLIJKE INSTANTIES – EERBIEDIGING VAN HET GELIJKWAARDIGHEIDSBEGINSEL EN HET DOELTREFFENDHEIDSBEGINSEL	46

Voorwoord

Om de volledige doeltreffendheid van de artikelen 101 en 102 VWEU en met name het nuttig effect van de daarin neergelegde verboden te waarborgen, heeft het Hof van Justitie van de Europese Unie in twee arresten van respectievelijk 2001¹ en 2006² het recht op volledige schadevergoeding verankerd voor elke natuurlijke of rechtspersoon die schade heeft geleden als gevolg van een inbreuk op die bepalingen. In de latere rechtspraak van het Hof zijn de voorwaarden voor dit recht op schadevergoeding nader omschreven en verfijnd.

Aangezien de nationale rechterlijke instanties bevoegd zijn om kennis te nemen van vorderingen tot vergoeding van schade die is veroorzaakt door een inbreuk op het mededingingsrecht van de Unie, was het overeenkomstig het beginsel van procedurele autonomie een aangelegenheid van de interne rechtsorde van elke lidstaat om de wijze vast te stellen waarop die vorderingen moeten worden ingesteld. Die autonomie wordt evenwel beperkt door de vereiste om de beginselen van gelijkwaardigheid en doeltreffendheid te eerbiedigen, en het Hof heeft dienaangaande dus ook minimumeisen vastgesteld.

In richtlijn 2014/104³ wordt de bestaande rechtspraak van het Hof met betrekking tot het recht op volledige vergoeding van de door een inbreuk op het mededingingsrecht van de Unie veroorzaakte schade overgenomen en wordt dit recht voorts uitgebreid tot inbreuken op het nationale mededingingsrecht voor zover dit van toepassing is overeenkomstig artikel 3, lid 1, van verordening nr. 1/2003⁴.

Op procedureel gebied bevat richtlijn 2014/104 een aantal regels die tot doel hebben de wijze waarop het recht op schadevergoeding bij nationale rechterlijke instanties wordt uitgeoefend, te harmoniseren. Een aantal bepalingen ervan zijn er bovendien op gericht om vorderingen tot vergoeding van schade die is veroorzaakt door inbreuken op de mededingingsregels (private enforcement) te koppelen aan de publieke handhaving van die regels door de Europese Commissie en de nationale mededingingsautoriteiten (public enforcement).

Ten slotte bevat richtlijn 2014/104 regels voor de toepassing in de tijd van de bepalingen ervan.

Dit fiche biedt een overzicht van de rechtspraak van het Hof met betrekking tot de uitlegging van de bepalingen van richtlijn 2014/104 en bevat bovendien een uiteenzetting van de arresten *Skanska Industrial Solutions e.a.*⁵ en *Sumal*⁶, waarbij

¹ Arrest van 20 september 2001, *Courage en Crehan* (C-453/99, [EU:C:2001:465](#)).

² Arrest van 13 juli 2006, *Manfredi e.a.* (C-295/04–C-298/04, [EU:C:2006:461](#)).

³ Richtlijn 2014/104/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 november 2014 betreffende bepaalde regels voor schadevorderingen volgens nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Europese Unie (PB 2014, L 349, blz. 1).

⁴ Verordening (EG) nr. 1/2003 van de Raad van 16 december 2002 betreffende de uitvoering van de mededingingsregels van de artikelen 81 en 82 van het Verdrag (PB 2003, L 1, blz. 1).

⁵ Arrest van 14 maart 2019, *Skanska Industrial Solutions e.a.* (C-724/17, [EU:C:2019:204](#)).

⁶ Arrest van 6 oktober 2021, *Sumal* (C-882/19, [EU:C:2021:800](#)).

belangrijke verduidelijkingen worden verschaft met betrekking tot de aanwijzing van de entiteit tegen wie de vordering tot vergoeding van de schade die is veroorzaakt door inbreuken op het mededingingsrecht van de Unie kan worden ingesteld. Ofschoon in deze beginselarresten wordt bepaald welke entiteiten op grond van het primaire recht de schade dienen te vergoeden, blijven verduidelijkingen ter zake van fundamenteel belang voor het instellen van vorderingen tot schadevergoeding die onder richtlijn 2014/104 vallen.

De rechtspraak van vóór de inwerkingtreding van richtlijn 2014/104, die in wezen is overgenomen in deze richtlijn, is daarentegen niet in dit fiche opgenomen. In dit fiche komt evenmin de rechtspraak aan bod die betrekking heeft op de uitlegging van de bevoegdheidsregels en de regels voor vaststelling van de plaats waar de schade zich heeft voorgedaan⁷, zoals opgenomen in de verordeningen nr. 44/2001⁸ en nr. 1215/2012⁹.

Het fiche houdt rekening met de rechtspraak tot en met 1 maart 2026.

⁷ Arresten van 21 mei 2015, CDC Hydrogen Peroxide (C-352/13, [EUC:2015:335](#)); 24 oktober 2018, Apple Sales International e.a. (C-595/17, [EUC:2018:854](#)); 29 juli 2019, Tibor-Trans (C-451/18, [EUC:2019:635](#)); 15 juli 2021, AB Volvo e.a. (C-30/20, [EUC:2021:604](#)); 11 november 2021, Stichting Cartel Compensation en Equilib Netherlands (C-819/19, [EUC:2021:904](#)); 4 juli 2024, MOL (C-425/22, [EUC:2024:578](#)), en 2 december 2025, Stichting Right to Consumer Justice en Stichting App Stores Claims (C-34/24, [EUC:2025:936](#)).

⁸ Verordening (EG) nr. 44/2001 van de Raad van 22 december 2000 betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken (PB 2001, L 12, blz. 1).

⁹ Verordening (EU) nr. 1215/2012 van het Europees Parlement en de Raad van 12 december 2012 betreffende de rechterlijke bevoegdheid, de erkenning en de tenuitvoerlegging van beslissingen in burgerlijke en handelszaken (herschikking) (PB 2012, L 351, blz. 1).

Lijst van relevante handelingen

Richtlijn 2014/104/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 november 2014 betreffende bepaalde regels voor schadevorderingen volgens nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Europese Unie (PB 2014, L 349, blz. 1).

I. Werkingssfeer van richtlijn 2014/104

1. Materiële werkingssfeer

Arrest van 20 april 2023 (Eerste kamer), Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, [EU:C:2023:298](#))¹⁰

„Prejudiciële verwijzing – Mededinging – Verticale mededingingsbeperkingen – Artikel 101, leden 1 en 2, VWEU – Doeltreffendheidsbeginsel – Verordening (EG) nr. 1/2003 – Artikel 2 – Richtlijn 2014/104/EU – Artikel 9, lid 1 – Bindende werking van definitieve besluiten van nationale mededingingsautoriteiten waarbij een inbreuk op de mededingingsregels wordt vastgesteld – Temporele en materiële toepassing – Vorderingen tot schadevergoeding en tot nietigverklaring wegens inbreuken op het mededingingsrecht van de Unie”

Naar aanleiding van prejudiciële verwijzing stelt het Hof vast dat de werkingssfeer van richtlijn 2014/104 beperkt is tot louter schadevorderingen die zijn ingesteld wegens inbreuken op de mededingingsregels en zich niet uitstrekt tot andere soorten vorderingen die betrekking hebben op inbreuken op het mededingingsrecht.

Bij besluiten van 11 juli 2001 en 30 juli 2009 hebben de Spaanse mededingingsautoriteiten in wezen vastgesteld dat Repsol inbreuk heeft gemaakt op de mededingingsregels door in het kader van haar contractuele verhoudingen met bepaalde Spaanse tankstations de detailhandelsprijzen voor brandstoffen vast te stellen. Aangezien de beroepen tegen die besluiten niet zijn toegewezen, zijn deze definitief geworden.

Na die besluiten hebben de eigenaren van een tankstation bij de Juzgado de lo Mercantil n°2 de Madrid (handelsrechtbank nr. 2 Madrid, Spanje; hierna: „verwijzende rechter”) vorderingen ingesteld tot, ten eerste, nietigverklaring van de exclusieve bevoorradingsovereenkomsten die in de periode van 1987 tot en met 2009 in het kader van de exploitatie van dat tankstation met Repsol waren gesloten en, ten tweede, vergoeding van de schade die door deze overeenkomsten zou zijn veroorzaakt. Hierbij baseren zij zich op diezelfde besluiten om het bestaan van de betrokken inbreuk aan te tonen.

Tegen deze achtergrond wijst de verwijzende rechter er meteen op dat volgens artikel 2 van verordening nr. 1/2003 de partij die beweert dat een inbreuk op artikel 101 VWEU is gepleegd, de bewijslast van die inbreuk draagt. Hij voegt daaraan toe dat de verzoekende partij in het kader van een schadevordering die is ingesteld na een definitief besluit van een nationale mededingingsautoriteit, overeenkomstig artikel 9, lid 1, van richtlijn 2014/104 in beginsel aan de op haar rustende bewijslast met betrekking tot het bestaan van een inbreuk kan voldoen wanneer zij aantoont dat dit besluit met name betrekking heeft op de contractuele verhouding in kwestie.

¹⁰ Dit arrest komt tevens aan bod in rubriek I.2.1.2 („Bepalingen die een onweerlegbaar vermoeden vestigen met betrekking tot het bestaan van een inbreuk op het mededingingsrecht”).

In dat verband vraagt de verwijzende rechter zich af wat de bindende werking is van de besluiten van de Spaanse mededingingsautoriteiten ten aanzien van de vraag of de mededingingsregels in casu zijn geschonden. Bovendien vraagt hij zich af welke gevolgen moeten worden verbonden aan de eventuele nietigheid van de tussen de eigenaren van het tankstation en Repsol gesloten exclusieve bevoorradingsovereenkomsten.

Met zijn arrest biedt het Hof een antwoord op die vragen en spreekt het zich uit over de materiële en temporele toepasselijkheid van richtlijn 2014/104.

Beoordeling door het Hof

Voor zover de nationale rechter verwijst naar artikel 9, lid 1, van richtlijn 2014/104, verklaart het Hof dat deze bepaling slechts relevant kan zijn voor de uitkomst van het hoofdgeding indien dit binnen de materiële en temporele werkingssfeer ervan valt.

Dienaangaande stelt het Hof vast dat de materiële werkingssfeer van richtlijn 2014/104 beperkt is tot louter schadevorderingen die zijn ingesteld wegens inbreuken op de mededingingsregels en zich dus niet uitstrekt tot andere soorten vorderingen die betrekking hebben op inbreuken op het mededingingsrecht, zoals vorderingen tot nietigverklaring uit hoofde van artikel 101, lid 2, VWEU.

Arrest van 30 oktober 2025, FL und KM Baugesellschaft en S (C-2/23, [EU:C:2025:848](#))¹¹

„Prejudiciële verwijzing – Mededinging – Artikel 101 VWEU – Nuttig effect – Richtlijn 2014/104/EU – Regels voor schadevorderingen volgens nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Europese Unie – Artikel 6, leden 6 en 7 – Artikel 7, lid 1 – Richtlijn 2019/1/EU – Toekenning van bevoegdheden aan de mededingingsautoriteiten van de lidstaten voor een doeltreffendere handhaving en ter waarborging van de goede werking van de interne markt – Artikel 31, lid 3 – Toepassingsgebied – Mechanisme van administratieve en gerechtelijke onderlinge bijstand tussen nationale autoriteiten – Overdracht van het dossier van een mededingingsautoriteit aan een autoriteit die een strafrechtelijk onderzoek verricht – Toevoeging van clementieverklaringen en verklaringen met het oog op een schikking, alsmede de bijlagen daarbij, aan het dossier van het strafrechtelijk onderzoek – Toegang van verdachten en andere bij een dergelijke procedure betrokken partijen tot deze documenten”

In dit prejudiciële arrest herinnert het Hof eraan dat de materiële werkingssfeer van richtlijn 2014/104 beperkt is tot louter schadevorderingen die zijn ingesteld wegens inbreuken op de mededingingsregels, en zich dus niet uitstrekt tot andere soorten vorderingen.

Nadat de Oostenrijkse federale mededingingsautoriteit ten aanzien van een groot aantal bouwondernemingen en hun leidinggevendenden een gerechtelijke procedure had ingeleid wegens het vervalsen van de mededinging op de markt van de procedures voor het

¹¹ Dit arrest komt tevens aan bod in rubriek III.4 („Beperkingen op de toegang tot bewijsmateriaal dat zich in het dossier van een mededingingsautoriteit bevindt: clementieverklaringen en verklaringen met het oog op een schikking”).

plaatsen van overheidsopdrachten, hebben twee ondernemingen een clementieverzoek ingediend.

Aangezien het Oostenrijks openbaar ministerie tegelijkertijd een strafrechtelijke onderzoeksprocedure had ingeleid, heeft het bevoegde kartelgerecht dat orgaan een kopie van het proceduredossier toegezonden. Voorts heeft het openbaar ministerie van de federale mededingingsautoriteit bepaalde documenten ontvangen die verband hielden met de administratieve procedure in de kartelzaak.

In dit verband hebben beide om clementie verzoekende ondernemingen het openbaar ministerie verzocht hun clementieverklaringen en verklaringen met het oog op een schikking niet in het dossier op te nemen en deze in elk geval definitief uit te sluiten van de toegang tot het dossier.

Nadat het openbaar ministerie dat verzoek had afgewezen, hebben de om clementie verzoekende ondernemingen bezwaar gemaakt tegen de weigeringsbeslissing, waarvoor het Oberlandesgericht Wien (hoogste rechterlijke instantie van de deelstaten Neder-Oostenrijk, Burgenland en Wenen, Oostenrijk; hierna: „verwijzende rechter”) is aangezocht in hoger beroep.

Tegen deze achtergrond heeft de verwijzende rechter zicht tot het Hof gewend met de vraag of het Unierecht, met name artikel 6, leden 6 en 7, en artikel 7, lid 1, van richtlijn 2014/104 en artikel 31, lid 3, van richtlijn 2019/1, zich verzet tegen een nationale regeling op grond waarvan in het kader van een strafprocedure die geen betrekking heeft op een inbreuk op het mededingingsrecht, aan andere partijen in de strafprocedure, waaronder degenen die door de betrokken inbreuk op het mededingingsrecht zijn benadeeld en die in deze procedure vergoeding van de daardoor veroorzaakte schade vorderen, toegang wordt verleend tot clementieverklaringen en verklaringen die met het oog op een schikking zijn afgelegd ten behoeve van een procedure bij een nationale mededingingsautoriteit en die aan de nationale strafrechtelijke autoriteiten zijn overgedragen.

Beoordeling door het Hof

Voor zover de verwijzende rechter in zijn prejudiciële vragen verwijst naar artikel 6, leden 6 en 7, en naar artikel 7, lid 1, van richtlijn 2014/104, stelt het Hof vast dat die bepalingen slechts relevant kunnen zijn voor de uitkomst van het hoofdgeding indien dit binnen de materiële werkingssfeer van die richtlijn valt.

Dienaangaande herinnert het Hof eraan dat de materiële werkingssfeer van richtlijn 2014/104 beperkt is tot louter schadevorderingen die zijn ingesteld wegens inbreuken op de mededingingsregels. Hieruit volgt dat de materiële werkingssfeer van deze richtlijn, met inbegrip van die van de artikelen 6 en 7 ervan, die respectievelijk de toegang tot bewijsmateriaal in het dossier van een mededingingsautoriteit en de beperkingen op het gebruik van bewijsmateriaal via toegang tot dat dossier regelen, beperkt is tot louter schadevorderingen die zijn ingesteld wegens inbreuken op de mededingingsregels en zich dus niet uitstrekt tot andere soorten vorderingen. De richtlijn regelt dus noch de kwestie van de overdracht van het dossier van de ene mededingingsautoriteit aan de andere, noch de kwestie van de toegang tot dat dossier los van de schadevorderingen.

Arrest van 29 januari 2026, Meliá Hotels International (C-286/24, [EU:C:2026:49](#))¹²

„Prejudiciële verwijzing – Schadevorderingen volgens nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Europese Unie – Richtlijn 2014/104/EU – Artikel 5, lid 1 – Werkingssfeer – Bijzondere declaratoire vordering voor de toegang tot documenten voorafgaand aan de eventuele instelling van een schadevordering – Beoordeling van de aannemelijkheid van de schadeclaim”

In dit arrest, dat na een prejudiciële verwijzing is gewezen, bevestigt het Hof dat de bepalingen van richtlijn 2014/104 waarin regels zijn opgenomen over de toegang bij nationale rechterlijke instanties tot bewijsmateriaal dat in het bezit is van de verweerder of een derde, van toepassing zijn op een bijzondere declaratoire vordering voor de toegang tot documenten voorafgaand aan de eventuele instelling van een schadevordering.

Op 21 februari 2020 heeft de Europese Commissie het hotelbedrijf Meliá Hotels International, S.A. (hierna: „Meliá”) een geldboete opgelegd omdat het artikel 101 VWEU en artikel 53 van de EER-Overeenkomst EEE¹³ had geschonden door in overeenkomsten bepaalde verticale praktijken toe te passen waarmee onderscheid werd gemaakt tussen consumenten op grond van hun nationaliteit of land van verblijf¹⁴.

Associação Ius Omnibus, een vereniging voor de bescherming van consumentenbelangen, heeft bij de bevoegde Portugese rechter een bijzondere declaratoire vordering ingesteld om van Meliá toegang te verkrijgen tot documenten die relevant zijn voor de eventuele instelling van een collectieve schadevordering namens de in Portugal wonende consumenten die zijn benadeeld door de door de Commissie vastgestelde mededingingsverstoringende praktijk.

Nadat de rechters in eerste en tweede aanleg deze bijzondere declaratoire vordering hadden toegewezen, heeft Meliá beroep ingesteld bij de Supremo Tribunal de Justiça (hoogste rechter in burgerlijke en strafzaken, Portugal).

Tegen deze achtergrond heeft de Supremo Tribunal de Justiça het Hof verschillende prejudiciële vragen gesteld met betrekking tot artikel 5, lid 1, van richtlijn 2014/104, op grond waarvan de lidstaten ervoor moeten zorgen dat de verzoeker in procedures betreffende de vergoeding van schade die is veroorzaakt door inbreuken op de mededingingsregels, van de nationale rechter kan verlangen dat hij de verweerder of een derde gelast toegang te verlenen tot het relevante bewijsmateriaal, op voorwaarde dat hij zijn schadeclaim aannemelijk heeft gemaakt door redelijkerwijs voor hem beschikbare en toereikende feitelijke gegevens en bewijsmateriaal over te leggen.

In dit verband wenst de Supremo Tribunal de Justiça in wezen te vernemen of artikel 5, lid 1, van richtlijn 2014/104 aldus moet worden uitgelegd:

¹² Dit arrest komt tevens aan bod in rubriek III.3 („Verplichting die op de verzoeker om een bevel rust om zijn schadeclaim aannemelijk te maken”).

¹³ Overeenkomst betreffende de Europese Economische Ruimte van 2 mei 1992 (PB 1994, L 1, blz. 3; hierna: „EER-Overeenkomst”).

¹⁴ Besluit C(2020)893 final inzake een procedure op grond van artikel 101 [VWEU] en artikel 53 van de EER-Overeenkomst (Zaak AT.40528 – Meliá (Holiday Pricing)).

- dat het van toepassing is op een naar nationaal recht ingestelde vordering die ertoe strekt toegang te verkrijgen tot bewijsmateriaal voordat er een vordering tot vergoeding van de door inbreuken op de mededingingsregels veroorzaakte schade wordt ingesteld;
- dat de verzoeker, om zijn schadeclaim aannemelijk te maken, moet bewijzen dat het waarschijnlijker is dat is voldaan aan de voorwaarden voor aansprakelijkheid voor een inbreuk op het mededingingsrecht dan dat dit niet het geval is; en
- dat een besluit van de Commissie waarbij wordt vastgesteld dat er sprake is van een inbreuk op het mededingingsrecht van de Unie in de vorm van een verticale beperking naar strekking, toereikend is om een schadeclaim aannemelijk te maken, waarbij deze rechter ook wil vernemen of het feit dat dit besluit is vastgesteld na een schikkingsprocedure van invloed is op het antwoord op deze vraag.

Beoordeling door het Hof

Na een letterlijke, systematische en teleologische uitlegging bevestigt het Hof dat artikel 5, lid 1, van richtlijn 2014/104 van toepassing is op een voorafgaande vordering als die waarin het Portugese recht in casu voorziet, op grond waarvan personen die door een inbreuk op de mededingingsregels zijn benadeeld, toegang tot het relevante bewijsmateriaal kunnen verkrijgen voordat er in dat verband een schadevordering wordt ingesteld.

Volgens het Hof vindt deze uitlegging met name steun in de doelstellingen van richtlijn 2014/104, die erin bestaan om, gelet op de noodzaak om de informatieasymmetrie in die geschillen te verhelpen, de uitoefening van het recht op schadevergoeding te vergemakkelijken en aldus de doeltreffendheid van de privaatrechtelijke handhaving van het mededingingsrecht te waarborgen.

Arrest van 16 februari 2023, Tráficos Manuel Ferrer (C-312/21, [EU:C:2023:99](#))¹⁵

„Prejudiciële verwijzing – Mededinging – Vergoeding van schade die is veroorzaakt door een bij artikel 101, lid 1, VWEU verboden feitelijke gedraging – Besluit van de Commissie tot vaststelling van het bestaan van heimelijke afspraken met betrekking tot prijsstelling en brutoprijsverhogingen voor vrachtwagens in de Europese Economische Ruimte (EER) – Nationale regel van burgerlijk procesrecht die bepaalt dat in geval van gedeeltelijke toewijzing van het verzoek, beide partijen, behoudens misbruik, de kosten dragen – Procedurele autonomie van de lidstaten – Doeltreffendheidsbeginsel en gelijkwaardigheidsbeginsel – Richtlijn 2014/104/EU – Doelstellingen en algemeen evenwicht – Artikel 3 – Recht op volledige vergoeding van de geleden schade – Artikel 11, lid 1 – Hoofdelijke aansprakelijkheid van de plegers van een inbreuk op het mededingingsrecht – Artikel 17, lid 1 – Mogelijkheid voor een nationale rechterlijke instantie om de schade te ramen – Voorwaarden – Praktische

¹⁵ Dit arrest komt tevens aan bod in de rubrieken I.2.3 („Toepassing in de tijd van de bepalingen van de richtlijn waarin de bestaande rechtspraak is overgenomen”) en IV („Ramings van de schade”).

onmogelijkheid of buitensporige moeilijkheid om de schade te begroten – Artikel 22 – Toepassing in de tijd”

Bij dit prejudiciële arrest stelt het Hof vast dat de regels inzake de verdeling van de kosten in gerechtelijke procedures ter handhaving van het recht op vergoeding van schade die is geleden vanwege een mededingingsverstorende gedraging, buiten de werkingssfeer van richtlijn 2014/104 vallen.

Bij besluit van 19 juli 2016¹⁶ heeft de Europese Commissie vastgesteld dat Daimler AG inbreuk had gemaakt op het Unierechtelijke kartelverbod¹⁷, aangezien zij tussen januari 1997 en januari 2011 met veertien andere Europese vrachtwagenbouwers afspraken had gemaakt over de prijsstelling en de brutoprijsverhogingen voor vrachtwagens in de Europese Economische Ruimte (EER).

Na dit besluit hebben de Spaanse ondernemingen Tráficos Manuel Ferrer SL en D. Ignacio (hierna: „verzoeksters in het hoofdgeding”), die tijdens de inbreukperiode onder meer door Daimler geproduceerde vrachtwagens hadden aangeschaft, bij de Juzgado de lo Mercantil n° 3 de Valencia (handelsrechtbank nr. 3 Valencia, Spanje; hierna: „verwijzende rechter”) een schadevordering tegen die onderneming ingesteld op basis van de door de Commissie vastgestelde inbreukmakende gedraging.

Om de geleden schade te kunnen aantonen, hebben verzoeksters in het hoofdgeding een deskundigenrapport overgelegd waarin werd geconcludeerd dat de prijsverhoging op de door het kartel getroffen markt gemiddeld 16,35 % bedroeg.

Daimler heeft de gegrondheid van de schadevordering betwist, met name door een eigen deskundigenrapport over te leggen. Na een preliminaire hoorzitting hebben verzoeksters in het hoofdgeding toegang gekregen tot de gegevens die in het door Daimler overgelegde deskundigenrapport in aanmerking waren genomen, zodat zij dit rapport grondiger zouden kunnen beoordelen en het door henzelf overgelegde deskundigenrapport eventueel zouden kunnen aanpassen.

Na partijen in het hoofdgeding te hebben gehoord over hun respectieve deskundigenrapporten, heeft de verwijzende rechter zich tot het Hof gewend teneinde in wezen te vernemen of hij, gelet op het Unierecht, het bedrag van de schade die verzoeksters in het hoofdgeding vanwege het kartel hadden geleden, mocht ramen en, indien dat het geval is, onder welke voorwaarden. Hij vraagt zich voorts af of het Unierecht hem toestaat om verzoeksters in het hoofdgeding op grond van het Spaanse procesrecht te verwijzen in de helft van de gerechtskosten indien zij slechts gedeeltelijk in het gelijk worden gesteld.

In zijn arrest beantwoordt het Hof die vragen in het licht van artikel 101 VWEU, richtlijn 2014/104 en zijn rechtspraak ter zake.

¹⁶ Besluit C(2016)4673 final van de Commissie van 19 juli 2016 inzake een procedure op grond van artikel 101 [VWEU] en artikel 53 van de EER-overeenkomst (Zaak AT.39824 – Vrachtwagens).

¹⁷ Artikel 101 VWEU en artikel 53 van de EER-Overeenkomst van 2 mei 1992 (PB 1994, L 1, blz. 3).

Beoordeling door het Hof

Het Hof spreekt zich uit over de vraag of het recht op volledige vergoeding van de schade die is geleden vanwege een mededingingsverstorende gedraging, dat voortvloeit uit artikel 101 VWEU en is erkend in artikel 3, leden 1 en 2, van richtlijn 2014/104, zich verzet tegen de Spaanse regels van burgerlijk procesrecht op grond waarvan, in geval van gedeeltelijke toewijzing van een vordering tot vergoeding van dergelijke schade, elke partij, behoudens misbruik, haar eigen kosten en de helft van de gemeenschappelijke kosten draagt.

Volgens de rechtspraak van het Hof volgt uit het doeltreffendheidsbeginsel en het uit artikel 101 VWEU voortvloeiende recht van eenieder om volledige vergoeding te vorderen van schade die is veroorzaakt door een mededingingsverstorende gedraging, dat personen die schade hebben geleden niet alleen vergoeding moeten kunnen vorderen van het daadwerkelijke verlies, maar ook voor de gederfde winst, telkens vermeerderd met de betaling van rente. Aangezien deze rechtspraak is overgenomen in artikel 3, leden 1 en 2, van richtlijn 2014/104, moeten nationale maatregelen tot omzetting van deze bepalingen met onmiddellijke ingang van toepassing zijn op alle schadevorderingen die binnen de werkingssfeer van die richtlijn vallen.

Dit recht op schadevergoeding houdt evenwel geen verband met de regels inzake de verdeling van de kosten in gerechtelijke procedures, hetgeen blijkt uit het feit dat de kwestie van de kosten niet binnen de werkingssfeer van richtlijn 2014/104 valt.

2. Temporele werkingssfeer

2.1. Materiële bepalingen van de richtlijn

2.1.1. Regels voor de verjaring van schadevorderingen

Arrest van 22 juni 2022, Volvo en DAF Trucks (C-267/20, [EU:C:2022:494](#))¹⁸

„Prejudiciële verwijzing – Kartels – Artikel 101 VWEU – Richtlijn 2014/104/EU – Artikelen 10, 17 en 22 – Schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht van de Europese Unie – Verjaringstermijn – Weerlegbaar vermoeden van schade – Begroting van de geleden schade – Te late omzetting van de richtlijn – Toepassing in de tijd – Materiële en procedurele bepalingen”

Naar aanleiding van een prejudiciële verwijzing stelt het Hof vast dat artikel 10 van richtlijn 2014/104, dat de regels bevat met betrekking tot de verjaring van schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht, een materiële bepaling is die geen terugwerkende kracht heeft.

¹⁸ Dit arrest komt tevens aan bod in de rubrieken I.2.1.3 („Bepalingen die een weerlegbaar vermoeden vestigen met betrekking tot het bestaan van schade als gevolg van een kartel”), I.2.2.2 („Schadebegrotingsregels”) en V („Verjaringsregeling”).

Bij besluit van 19 juli 2016¹⁹ heeft de Europese Commissie vastgesteld dat Volvo en DAF Trucks, door in de periode van 1997 tot en met 2011 afspraken te maken over de prijzen van vrachtwagens in de Europese Economische Ruimte (EER) en over het tijdsschema en de doorberekening van de kosten voor de invoering van emissietechnologieën die door de EURO 3- tot en met EURO 6-normen worden opgelegd, samen met verscheidene andere vrachtwagenbouwers hebben deelgenomen aan een mededingingsregeling die in strijd is met het Unierechtelijke kartelverbod²⁰. Over de vaststelling van dit besluit is op dezelfde dag een persbericht verspreid en op 6 april 2017 is er een samenvatting gepubliceerd in het *Publicatieblad van de Europese Unie*²¹.

In de loop van 2006 en 2007 heeft RM drie door Volvo en DAF Trucks geproduceerde vrachtwagens gekocht. Wegens de schade die hij als gevolg van het door de Commissie geconstateerde kartel heeft geleden, heeft hij bij de Juzgado de lo Mercantil de León (handelsrechter León, Spanje) een vordering ingesteld tot vergoeding daarvan. Deze op 1 april 2018 ingestelde vordering is door die rechter ontvankelijk verklaard, met name gelet op de verjaringstermijn van vijf jaar die is vastgesteld in de Spaanse wetgeving tot omzetting van richtlijn 2014/104 inzake de vergoeding van slachtoffers van mededingingsverstorende feitelijke gedragingen. De Juzgado de lo Mercantil de León heeft zich voorts gebaseerd op het in die omzettingswetgeving gevestigde weerlegbare vermoeden dat ieder kartel schade veroorzaakt, en heeft gebruikgemaakt van de door deze wetgeving geboden mogelijkheid om het bedrag van de door RM geleden schade te ramen. Volvo en DAF Trucks zijn aldus veroordeeld tot betaling aan RM van een schadevergoeding ten belope van 15 % van de aankoopprijs van de betrokken vrachtwagens.

Volvo en DAF Trucks hebben tegen dit vonnis hoger beroep ingesteld bij de Audiencia Provincial de León (rechter in tweede aanleg, provincie León, Spanje). Zij betwistten de toepasselijkheid van richtlijn 2014/104 en van de Spaanse omzettingswetgeving op grond van het argument dat het kartel was beëindigd vóór de inwerkingtreding van deze richtlijn.

Tegen deze achtergrond heeft de Audiencia Provincial de León zich tot het Hof gewend met verschillende prejudiciële vragen om te vernemen of artikel 10 en artikel 17, leden 1 en 2, van richtlijn 2014/104, die regels bevatten over respectievelijk:

- de verjaring van schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht,
- de begroting van de schade als gevolg van dergelijke inbreuken, en
- het vermoeden dat sprake is van dergelijke schade,

van toepassing zijn op een schadevordering die weliswaar betrekking heeft op een kartel dat vóór de inwerkingtreding van deze richtlijn is beëindigd, maar is ingesteld na de inwerkingtreding van de bepalingen waarbij die richtlijn is omgezet in nationaal recht.

¹⁹ Besluit C(2016)4673 final van de Commissie van 19 juli 2016 inzake een procedure op grond van artikel 101 [VWEU] en artikel 53 van de EER-Overeenkomst (Zaak AT.39824 - Vrachtwagens).

²⁰ Artikel 101 VWEU en artikel 53 van de EER-Overeenkomst.

²¹ PB 2017, C 108, blz. 6.

Beoordeling door het Hof

Wat de temporele werkingssfeer van richtlijn 2014/104 betreft, brengt het Hof om te beginnen in herinnering dat deze richtlijn verbiedt dat een nationale regeling tot omzetting van de materiële bepalingen van deze richtlijn met terugwerkende kracht wordt toegepast, en dat een nationale regeling tot omzetting van de niet-materiële bepalingen van de richtlijn wordt toegepast op schadevorderingen die vóór 26 december 2014 zijn ingesteld.

Met betrekking tot de temporele toepasselijkheid van artikel 10 van richtlijn 2014/104, dat de regels voor verjaring van schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht vaststelt, merkt het Hof vervolgens op dat dergelijke regels zowel de benadeelde beschermen als degene die aansprakelijk is voor de schade. Bovendien volgt uit de rechtspraak van het Hof dat verjaringstermijnen betrekking hebben op het materiële recht, aangezien zij leiden tot het verval van de vordering in rechte. Artikel 10 van richtlijn 2014/104 is dus een materiële bepaling, wat betekent dat bepalingen tot omzetting ervan op grond van de richtlijn niet met terugwerkende kracht kunnen worden toegepast.

Arrest van 18 april 2024 (Grote kamer), Heureka Group (Online prijsvergelijkers) (C-605/21, [EU:C:2024:324](#))²²

„Prejudiciële verwijzing – Artikel 102 VWEU – Doeltreffendheidsbeginsel – Schadevorderingen volgens nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht – Richtlijn 2014/104/EU – Te late omzetting van de richtlijn – Toepassing in de tijd – Artikel 10 – Verjaringstermijn – Nadere regels van de dies a quo – Beëindiging van de inbreuk – Kennis van de informatie die onontbeerlijk is om een schadevordering te kunnen instellen – Bekendmaking in het Publicatieblad van de Europese Unie van de samenvatting van het besluit van de Europese Commissie waarbij een inbreuk op de mededingingsregels wordt vastgesteld – Bindende kracht van een besluit van de Commissie dat nog niet definitief is – Schorsing of stuiting van de verjaringstermijn tijdens het onderzoek van de Commissie of tot op de datum waarop haar besluit definitief wordt”

In deze prejudiciële zaak bevestigt het Hof dat artikel 10 van richtlijn 2014/104 een materiële bepaling is die geen terugwerkende kracht heeft.

Bij besluit van 27 juni 2017²³ heeft de Europese Commissie vastgesteld dat Google sinds februari 2013 inbreuk maakte op artikel 102 VWEU door misbruik te maken van haar machtspositie op 13 nationale markten voor algemene zoekopdrachten, waaronder de Tsjechische, door het verkeer van haar algemene resultatenpagina's naar concurrerende productvergelijkers te doen dalen en dit verkeer naar haar eigen productvergelijker te doen stijgen. Een samenvatting van dit besluit is bekendgemaakt in het *Publicatieblad van de Europese Unie* van 12 januari 2018²⁴.

²² Dit arrest komt tevens aan bod in rubriek V („Verjaringsregeling”).

²³ Besluit C(2017)4444 final van de Commissie van 27 juni 2017 inzake een procedure op grond van artikel 102 [VWEU] en artikel 54 van de EER-Overeenkomst [Zaak AT.39740 – Google Search (Shopping)].

²⁴ PB 2018, C 9, blz. 11.

In juni 2020 heeft Heureka Group a.s. (hierna: „Heureka”), een op de markt voor prijsvergelijkingsdiensten actieve Tsjechische vennootschap, bij de Městský soud v Praze (rechter voor de stad Praag, Tsjechië) een vordering ingesteld tegen Google tot vergoeding van de schade die voortvloeide uit de in het besluit van de Commissie vastgestelde inbreuk op artikel 102 VWEU die in Tsjechië had plaatsgevonden van februari 2013 tot en met 27 juni 2017. Volgens Heureka hadden de mededingingsbeperkende gedragingen van Google tot gevolg dat haar prijsvergelijkingsportaal Heureka.cz minder werd geraadpleegd.

Google heeft als verweer aangevoerd dat het recht op schadevergoeding van Heureka minstens gedeeltelijk was verjaard.

Dienaangaande wijst de rechter voor de stad Praag erop dat de op de vordering van Heureka toepasselijke nationale regels voorzien in een driejarige verjaringstermijn die autonoom en afzonderlijk voor elke gedeeltelijke schade die het gevolg is van een inbreuk op de mededingingsregels begint te lopen vanaf het tijdstip waarop de benadeelde kennis heeft gekregen of kan worden geacht kennis te hebben genomen van het feit dat hij gedeeltelijke schade heeft geleden en van de identiteit van de persoon die de schade moet vergoeden. Opdat deze termijn begint te lopen is evenwel niet vereist dat de benadeelde kennis heeft gekregen van het feit dat de betrokken gedraging een inbreuk op het mededingingsrecht vormt of dat deze inbreuk is beëindigd. Bovendien bepalen de toepasselijke nationale regels niet dat die termijn moet worden geschorst of gestuit tijdens het onderzoek van de Commissie naar die inbreuk. Die termijn kan evenmin worden geschorst tot minstens een jaar nadat het besluit van de Commissie waarbij die inbreuk wordt vastgesteld, definitief is geworden.

Volgens de Městský soud v Praze betekent dit in casu dat elke algemene, op de website van Google verrichte zoekopdracht die heeft geleid tot een gunstigere plaats en weergave van resultaten voor Googles prijsvergelijkingsdienst, een nieuwe, afzonderlijke verjaringstermijn heeft doen ingaan.

Die rechter merkt bovendien op dat, aangezien richtlijn 2014/104 te laat in Tsjechisch recht is omgezet, de aan Google verweten inbreuk is beëindigd na het verstrijken van de termijn voor omzetting van deze richtlijn – 27 december 2016 – maar kennelijk vóór de datum van inwerkingtreding van de wetgeving houdende omzetting van de richtlijn op 1 september 2017.

In het licht van het voorgaande heeft de Městský soud v Praze het Hof verschillende prejudiciële vragen gesteld om in wezen te vernemen of artikel 10 van richtlijn 2014/104 en/of artikel 102 VWEU en het doeltreffendheidsbeginsel zich verzetten tegen een nationale verjaringsregeling als die in het hoofdgeding voor schadevorderingen wegens voortdurende inbreuken op de mededingingsregels van de Unie.

Beoordeling door het Hof

Ter beantwoording van de prejudiciële vragen onderzoekt het Hof de toepasselijkheid ratione temporis van artikel 10 van richtlijn 2014/104, dat de minimumduur bepaalt van de verjaringstermijn voor schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht alsook het vroegste tijdstip waarop deze kan ingaan en de omstandigheden waarin deze moet worden geschorst of gestuit.

In dit verband herinnert het Hof eraan dat artikel 10 van richtlijn 2014/104 een materiële bepaling is, zodat de lidstaten er overeenkomstig artikel 22, lid 1, van deze richtlijn voor moeten zorgen dat geen terugwerkende kracht wordt gegeven aan de bepalingen houdende omzetting van dit artikel.

2.1.2. Bepalingen die een onweerlegbaar vermoeden vestigen dat het mededingingsrecht is geschonden

Arrest van 20 april 2023, Repsol Comercial de Productos Petrolíferos (C-25/21, [EU:C:2023:298](#))

„Prejudiciële verwijzing – Mededinging – Verticale mededingingsbeperkingen – Artikel 101, leden 1 en 2, VWEU – Doeltreffendheidsbeginsel – Verordening (EG) nr. 1/2003 – Artikel 2 – Richtlijn 2014/104/EU – Artikel 9, lid 1 – Bindende werking van definitieve besluiten van nationale mededingingsautoriteiten waarbij een inbreuk op de mededingingsregels wordt vastgesteld – Temporele en materiële toepassing – Vorderingen tot schadevergoeding en tot nietigverklaring wegens inbreuken op het mededingingsrecht van de Unie”

In dit arrest, waarvan het feitelijke en juridische kader reeds is uiteengezet²⁵, stelt het Hof vast dat artikel 9, lid 1, van richtlijn 2014/104, dat een onweerlegbaar vermoeden vestigt dat het mededingingsrecht is geschonden, moet worden aangemerkt als een materiële regel in de zin van artikel 22 van deze richtlijn die geen terugwerkende kracht heeft, aangezien hij betrekking heeft op het bestaan van een van de bestanddelen van de civiele aansprakelijkheid voor inbreuken op de mededingingsregels.

Gelet op de materiële aard van artikel 9 van deze richtlijn en op het werkingsmechanisme van deze bepaling, benadrukt het Hof dat het tijdstip aan de hand waarvan moet worden bepaald of het in die bepaling bedoelde onweerlegbaar vermoeden *ratione temporis* van toepassing is, de datum is waarop het betrokken besluit van de nationale mededingingsautoriteit definitief is geworden. In casu is richtlijn 2014/104 niet binnen de termijn voor omzetting ervan in Spaans recht omgezet. In het hoofdgeding ging het dus om situaties die al eerder waren ontstaan, aangezien de besluiten van de Spaanse mededingingsautoriteiten vóór het verstrijken van deze termijn definitief zijn geworden. Hieruit volgt dat artikel 9, lid 1, van deze richtlijn in casu *ratione temporis* niet van toepassing is. In deze omstandigheden is het Hof van oordeel dat de nationale regeling in casu moet worden getoetst aan artikel 101 VWEU, zoals ten uitvoer gelegd bij artikel 2 van verordening nr. 1/2003.

²⁵ Wat het feitelijke en juridische kader van het geding betreft, zie rubriek I.1 („Materiële werkingssfeer”).

2.1.3. Bepalingen die een weerlegbaar vermoeden vestigen dat schade is veroorzaakt door een kartel

Arrest van 22 juni 2022, Volvo en DAF Trucks (C-267/20, [EU:C:2022:494](#))

„Prejudiciële verwijzing – Kartels – Artikel 101 VWEU – Richtlijn 2014/104/EU – Artikelen 10, 17 en 22 – Schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht van de Europese Unie – Verjaringstermijn – Weerlegbaar vermoeden van schade – Begroting van de geleden schade – Te late omzetting van de richtlijn – Toepassing in de tijd – Materiële en procedurele bepalingen”

In dit arrest, waarvan het feitelijke en juridische kader reeds is uiteengezet²⁶, benadrukt het Hof dat artikel 17, lid 2, van richtlijn 2014/104, dat een weerlegbaar vermoeden vestigt dat schade is veroorzaakt door een kartel, rechtstreeks verband houdt met de niet-contractuele civiele aansprakelijkheid van de inbreukpleger en dat het diens rechtspositie bijgevolg rechtstreeks beïnvloedt. Aangezien een dergelijke regel als een materiële regel kan worden aangemerkt, is artikel 17, lid 2, van richtlijn 2014/104 volgens het Hof van materiële aard in de zin van deze richtlijn, waardoor toepassing met terugwerkende kracht van de bepalingen waarbij die regel in Spaans recht is omgezet, is uitgesloten.

Aangezien het feit op grond waarvan volgens de Uniewetgever uit hoofde van artikel 17, lid 2, van richtlijn 2014/104 kan worden vermoed dat er sprake is van schade, het bestaan van een kartel is, brengt het verbod op toepassing met terugwerkende kracht van die bepaling en van de wetgeving tot omzetting ervan met zich mee dat deze niet van toepassing kunnen zijn op een schadevordering die weliswaar is ingesteld na de inwerkingtreding van bepalingen waarbij deze richtlijn – te laat – is omgezet in Spaans recht, maar betrekking heeft op een inbreuk op het mededingingsrecht die is beëindigd vóór het verstrijken van de omzettingstermijn van die richtlijn.

2.2. Niet-materiële bepalingen van de richtlijn

2.2.1. Bepalingen die de nationale rechterlijke instanties de mogelijkheid bieden om toegang te gelasten tot bewijsmateriaal

Arrest van 10 november 2022, PACCAR e.a. (C-163/21, [EU:C:2022:863](#))²⁷

„Prejudiciële verwijzing – Mededinging – Vergoeding van de schade veroorzaakt door een bij artikel 101, lid 1, VWEU verboden feitelijke gedraging – Heimelijke afspraken met betrekking tot prijsstelling en brutoprijsverhogingen voor vrachtwagens in de Europese Economische Ruimte (EER) – Richtlijn 2014/104/EU – Regels voor schadevorderingen volgens nationaal recht wegens

²⁶ Wat het feitelijke en juridische kader van het geding betreft, zie rubriek I.2.1.1 („Regels voor verjaring van schadevorderingen”). Dit arrest komt tevens aan bod in de rubrieken I.2.2.2 („Schadebegrotingsregels”) en V („Verjaringsregeling”).

²⁷ Dit arrest komt tevens aan bod in rubriek III.1 („Bevel tot het verlenen van toegang tot bewijsmateriaal waarover de verweerder of een derde zeggenschap heeft”).

inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Europese Unie – Artikel 22, lid 2 – Toepasselijkheid ratione temporis – Artikel 5, lid 1, eerste alinea – Begrip „relevant bewijsmateriaal waarover de verweerder of een derde zeggenschap heeft” – Artikel 5, lid 2 – Toegang tot specifieke bewijsstukken of relevante categorieën bewijsmateriaal op basis van de redelijkerwijs beschikbare feiten – Artikel 5, lid 3 – Beoordeling of het verzoek tot het verlenen van toegang tot bewijsmateriaal evenredig is – Afweging van de rechtmatige belangen van de partijen en van derden – Omvang van de verplichtingen die voortvloeien uit deze bepaling”

Naar aanleiding van een prejudiciële verwijzing stelt het Hof vast dat artikel 5 van richtlijn 2014/104, dat betrekking heeft op het verlenen van toegang tot het relevante bewijsmateriaal waarover de verweerder of een derde zeggenschap heeft, een niet-materiële bepaling is in de zin van artikel 22, lid 2, van deze richtlijn, wat betekent dat nationale bepalingen tot omzetting ervan niet van toepassing zijn op schadevorderingen die vóór 26 december 2014 zijn ingesteld.

Bij besluit van 19 juli 2016²⁸ heeft de Europese Commissie vastgesteld dat PACCAR, DAF Trucks en DAF Trucks Deutschland (hierna: „betrokken vrachtwagenbouwers”), door in de periode van 1997 tot 2011 afspraken te maken over de prijzen van vrachtwagens in de Europese Economische Ruimte (EER) en over het tijdschema en de doorberekening van de kosten voor de invoering van de voor de EURO 3- tot en met EURO 6-normen vereiste emissietechnologieën, samen met verscheidene andere vrachtwagenbouwers hebben deelgenomen aan een mededingingsregeling die is strijd is met het Unierechtelijke kartelverbod²⁹.

Op 25 maart 2019 hebben 45 partijen zich in hun hoedanigheid van kopers van vrachtwagens die mogelijk vallen onder de inbreuk als vastgesteld in het besluit van 19 juli 2016, tot de Juzgado de lo Mercantil no. 7 de Barcelona (handelsrechtbank nr. 7 Barcelona, Spanje; hierna: „verwijzende rechter”) gewend met het verzoek om toegang tot allerlei bewijsmateriaal dat in het bezit was van de betrokken vrachtwagenbouwers, teneinde herstel te vragen van de schade als gevolg van de in het besluit van 19 juli 2016 vastgestelde inbreuk. In dit verband hebben deze partijen de noodzaak aangevoerd om toegang te krijgen tot bepaalde bewijsstukken om de kunstmatige prijsstijging te kwantificeren, teneinde met name een vergelijking te maken tussen de aanbevolen prijzen vóór, tijdens en na de kartelperiode. De betrokken vrachtwagenbouwers hebben bezwaar gemaakt tegen dit verzoek en daarbij onder meer aangevoerd dat sommige van de gevraagde documenten ad hoc moesten worden opgesteld.

Aangezien de toegang tot het in het litigieuze verzoek bedoelde bewijsmateriaal was gebaseerd op een bepaling van de Spaanse wetgeving tot omzetting van artikel 5, lid 1, van richtlijn 2014/104, heeft de verwijzende rechter het Hof een prejudiciële vraag gesteld teneinde in wezen te vernemen of het verlenen van toegang tot relevant bewijsmateriaal zoals bedoeld in dat artikel uitsluitend betrekking heeft op reeds bestaande documenten waarover de verweerder of een derde zeggenschap heeft, dan

²⁸ Besluit C(2016)4673 final van de Commissie van 19 juli 2016 inzake een procedure op grond van artikel 101 [VWEU] en artikel 53 van de EER-Overeenkomst (Zaak AT.39824 - Vrachtwagens).

²⁹ Artikel 101 VWEU en artikel 53 van de EER-Overeenkomst.

wel of het integendeel kan gaan om nieuwe documenten die de verweerder of een derde zouden moeten opstellen door de gegevens waarover zij beschikken, te compileren of te rubriceren.

Beoordeling door het Hof

Het Hof verduidelijkt onder welke voorwaarden artikel 5, lid 1, van richtlijn 2014/104 ratione temporis toepassing vindt. Het wijst er meteen op dat artikel 22 van deze richtlijn de voorwaarden voor toepassing in de tijd van de bepalingen ervan uitdrukkelijk vaststelt, naargelang het uit Unierechtelijk oogpunt gaat om materiële of niet-materiële bepalingen.

In casu merkt het Hof op dat de mogelijkheid om onder de in artikel 5, lid 1, eerste alinea, van richtlijn 2014/104 gestelde voorwaarden toegang te gelasten tot relevant bewijsmateriaal waarover de verweerder of een derde zeggenschap heeft, een van de specifieke bevoegdheden is waarover de nationale rechterlijke instanties moeten beschikken bij de behandeling van gedingen over vorderingen tot vergoeding van de schade die is veroorzaakt door inbreuken op het mededingingsrecht. Met dat vereiste beoogt deze bepaling de informatieasymmetrie te verhelpen waaronder de schadelijder in beginsel te lijden heeft in dergelijke gedingen. Niettemin ziet deze bepaling enkel op de procedurele maatregelen die gelden voor de nationale rechterlijke instanties, zonder dat de rechtspositie van de partijen rechtstreeks wordt beïnvloed.

Bijgevolg behoort artikel 5, lid 1, eerste alinea, van richtlijn 2014/104 niet tot de materiële bepalingen van deze richtlijn, in de zin van artikel 22, lid 1, ervan, maar maakt het deel uit van de „andere” bepalingen bedoeld in artikel 22, lid 2, van deze richtlijn, dat deze bepaling van toepassing verklaart op de beroepen die zijn ingesteld na 26 december 2014. Hieruit volgt dat artikel 5, lid 1, eerste alinea, van richtlijn 2014/104 van toepassing is op het beroep dat bij de verwijzende rechter aanhangig is gemaakt, aangezien dat beroep op 25 maart 2019 is ingesteld.

Arrest van 12 januari 2023, RegioJet (C-57/21, [EU:C:2023:6](#))³⁰

„Prejudiciële verwijzing – Mededinging – Misbruik van machtspositie – Regels voor schadevorderingen volgens nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Europese Unie – Richtlijn 2014/104/EU – Artikelen 5 en 6 – Toegang tot bewijsmateriaal – Bewijsmateriaal dat zich in het dossier van een mededingingsautoriteit bevindt – Bij de Europese Commissie aanhangige procedure betreffende een inbreuk op de mededingingsregels – Nationale schadevorderingsprocedure met betrekking tot dezelfde inbreuk – Voorwaarden voor de toegang tot bewijsmateriaal”

Bij dit prejudiciële arrest stelt het Hof vast dat de artikelen 5 en 6 van richtlijn 2014/104, waarvan het eerste betrekking heeft op toegang tot het relevante bewijsmateriaal waarover de verweerder of een derde zeggenschap heeft, en het tweede op toegang tot

³⁰ Dit arrest komt tevens aan bod in rubriek III.2 („Bevel tot het verlenen van toegang tot bewijsmateriaal in het geval van een bij de Europese Commissie aanhangige procedure”).

bewijsmateriaal dat zich in het dossier van een mededingingsautoriteit bevindt, niet-materiële bepalingen zijn in de zin van artikel 22, lid 2, van die richtlijn.

In 2015 heeft RegioJet, aanbieder van personenvervoer per spoor op de verbinding Praag-Ostrava, bij de Městský soud v Praze (rechter voor de stad Praag, Tsjechië) een schadevordering ingesteld tegen České dráhy, de Tsjechische nationale spoorwegmaatschappij, tot vergoeding van de schade die zij zou hebben geleden als gevolg van de beweerdelijk door České dráhy gepleegde inbreuken op het mededingingsrecht.

In 2012 had de Tsjechische mededingingsautoriteit reeds een administratieve procedure ingeleid wegens mogelijk misbruik van machtspositie door České dráhy; die procedure is in 2016 geschorst nadat de Europese Commissie een procedure met betrekking tot dezelfde gedragingen had ingeleid.

RegioJet heeft in het kader van haar schadevordering bij de Městský soud v Praze een verzoek ingediend om toegang tot documenten die volgens haar in het bezit waren van České dráhy. De Tsjechische mededingingsautoriteit heeft niettemin aangegeven dat geen toegang kon worden verleend tot de gevraagde documenten waarover zij in het kader van de administratieve procedure beschikte evenmin als tot de andere gevraagde documenten, die binnen de categorie samenhangende documenten vielen, zolang die procedure niet definitief was beëindigd.

Na de Commissie op dit punt te hebben ondervraagd, heeft de Městský soud v Praze het verzoek om toegang tot documenten evenwel ingewilligd en České dráhy gelast om documenten die door haar speciaal met het oog op de procedure voor de Tsjechische mededingingsautoriteit waren voorbereid en informatie die los van deze procedure werd bewaard, aan het dossier toe te voegen. Die rechter heeft bovendien besloten om de bodemprocedure betreffende de schadevordering te schorsen totdat de door de Commissie ingeleide procedure was beëindigd.

In hoger beroep is de beslissing om toegang tot de documenten te verlenen door de Vrchní soud v Praze (rechter in tweede aanleg Praag, Tsjechië) bevestigd. Met het oog op de bescherming van het betrokken bewijsmateriaal heeft deze rechter de documenten in gerechtelijke bewaring gesteld.

De Nejvyšší soud (hoogste rechter in burgerlijke en strafzaken, Tsjechië), die als rechter in cassatie uitspraak moest doen over de rechtmatigheid van de beslissing van de Vrchní soud v Praze, heeft het Hof verzocht om uitlegging van richtlijn 2014/104 met betrekking tot de schadeloosstelling van slachtoffers van mededingingsbeperkende feitelijke gedragingen. De artikelen 5 en 6 daarvan bevatten regels inzake de toegang tot bewijsmateriaal waartoe wordt verzocht met het oog op een schadevordering naar nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Unie.³¹

³¹ Artikel 5 van deze richtlijn bevat regels die samen een algemene regeling vormen op het gebied van de toegang tot bewijsmateriaal waartoe wordt verzocht met het oog op een schadevordering naar nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Unie. In aanvulling op deze bepaling staan in artikel 6 van deze richtlijn de specifieke regels inzake de toegang tot bewijsmateriaal dat zich bevindt in de dossiers van de autoriteiten die belast zijn met de handhaving van de mededingingsregels.

Beoordeling door het Hof

Het Hof herinnert eraan dat richtlijn 2014/104 uitdrukkelijk regelt onder welke voorwaarden de bepalingen van deze richtlijn van toepassing zijn in de tijd, naargelang het volgens het Unierecht om materiële dan wel om niet-materiële bepalingen gaat.

In casu merkt het Hof op dat de mogelijkheid om onder de voorwaarden van de artikelen 5 en 6 van richtlijn 2014/104 te gelasten om toegang te verlenen tot relevant bewijsmateriaal dat in het bezit is van de verweerder of van een derde, slechts betrekking heeft op de voor de nationale rechterlijke instanties toepasselijke procedurele maatregelen, zonder de rechtspositie van de partijen rechtstreeks te beïnvloeden.

In die omstandigheden behoren de artikelen 5 en 6 van richtlijn 2014/104 niet tot de materiële bepalingen van deze richtlijn in de zin van artikel 22, lid 1, ervan en maken zij bijgevolg deel uit van de andere bepalingen bedoeld in artikel 22, lid 2, van die richtlijn, die volgens deze bepaling van toepassing zijn op beroepen die na 26 december 2014 zijn ingesteld. Voorts volgt uit de beslissing van de Tsjechische wetgever om de nationale bepalingen tot omzetting van de procedurele bepalingen van richtlijn 2014/104 ook rechtstreeks en onvoorwaardelijk toepasselijk te verklaren op vorderingen die vóór de datum van omzetting van deze richtlijn in nationaal recht, maar ná 26 december 2014 zijn ingesteld, dat de artikelen 5 en 6 van deze richtlijn van toepassing zijn op het bij de verwijzende rechter aanhangige beroep, aangezien dit in 2015 is ingesteld.

2.2.2. Schadebegrotingsregels

Arrest van 22 juni 2022, Volvo en DAF Trucks (C-267/20, [EU:C:2022:494](#))

„Prejudiciële verwijzing – Kartels – Artikel 101 VWEU – Richtlijn 2014/104/EU – Artikelen 10, 17 en 22 – Schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht van de Europese Unie – Verjaringstermijn – Weerlegbaar vermoeden van schade – Begroting van de geleden schade – Te late omzetting van de richtlijn – Toepassing in de tijd – Materiële en procedurele bepalingen”

In dit arrest, waarvan het feitelijke en juridische kader reeds is uiteengezet³², stelt het Hof vast dat met artikel 17, lid 1, van richtlijn 2014/104 onder meer wordt beoogd de nationale rechterlijke instanties de mogelijkheid te bieden om het bedrag van de geleden schade te ramen wanneer het in de praktijk onmogelijk of buitensporig moeilijk is deze op basis van het beschikbare bewijsmateriaal nauwkeurig te begroten. Deze bepaling heeft aldus tot doel om de vereiste bewijsstandaard voor de vaststelling van het bedrag van de als gevolg van een inbreuk op het mededingingsrecht geleden schade te versoepelen.

³² Wat het feitelijke en juridische kader van het geding betreft, zie rubriek I.2.1.1 („Regels voor verjaring van schadevorderingen”). Dit arrest komt tevens aan bod in de rubrieken I.2.1.3 („Bepalingen die een weerlegbaar vermoeden vestigen met betrekking tot het bestaan van schade als gevolg van een kartel”) en V („Verjaringsregeling”).

Gelet op zijn rechtspraak volgens welke regels inzake de bewijslast en de bewijsstandaard in beginsel als procedureregels worden aangemerkt, komt het Hof tot de slotsom dat artikel 17, lid 1, van richtlijn 2014/104 een procedurele bepaling in de zin van deze richtlijn is, wat betekent dat bepalingen tot omzetting ervan niet kunnen worden toegepast op vorderingen die vóór 26 december 2014 zijn ingesteld.

Bijgevolg valt de vordering van RM, aangezien deze pas is ingesteld op 1 april 2018, binnen de temporele werkingssfeer van artikel 17, lid 1, van deze richtlijn, ondanks het feit dat zij betrekking heeft op een vóór de inwerkingtreding van die richtlijn beëindigde inbreuk.

2.3. Toepassing in de tijd van de bepalingen van de richtlijn waarin de bestaande rechtspraak is overgenomen

Arrest van 16 februari 2023, *Tráficos Manuel Ferrer* (C-312/21, [EU:C:2023:99](#))

„Prejudiciële verwijzing – Mededinging – Vergoeding van schade die is veroorzaakt door een bij artikel 101, lid 1, VWEU verboden feitelijke gedraging – Besluit van de Commissie tot vaststelling van het bestaan van heimelijke afspraken met betrekking tot prijsstelling en brutoprijsverhogingen voor vrachtwagens in de Europese Economische Ruimte (EER) – Nationale regel van burgerlijk procesrecht die bepaalt dat in geval van gedeeltelijke toewijzing van het verzoek, beide partijen, behoudens misbruik, de kosten dragen – Procedurele autonomie van de lidstaten – Doeltreffendheidsbeginsel en gelijkwaardigheidsbeginsel – Richtlijn 2014/104/EU – Doelstellingen en algemeen evenwicht – Artikel 3 – Recht op volledige vergoeding van de geleden schade – Artikel 11, lid 1 – Hoofdelijke aansprakelijkheid van de plegers van een inbreuk op het mededingingsrecht – Artikel 17, lid 1 – Mogelijkheid voor een nationale rechterlijke instantie om de schade te ramen – Voorwaarden – Praktische onmogelijkheid of buitensporige moeilijkheid om de schade te begroten – Artikel 22 – Toepassing in de tijd”

In dit arrest, waarvan het feitelijke en juridische kader reeds is uiteengezet³³, stelt het Hof vast dat de Uniewetgever, door in artikel 3, lid 1, van richtlijn 2014/104 te herinneren aan de verplichting van de lidstaten om ervoor te zorgen dat iedere natuurlijke of rechtspersoon die schade heeft geleden als gevolg van een inbreuk op het mededingingsrecht de mogelijkheid heeft volledige vergoeding van die schade te vorderen en te verkrijgen, en door dit laatste in artikel 3, lid 2, van die richtlijn te omschrijven als het recht op vergoeding van het daadwerkelijke verlies en voor de gederfde winst, vermeerderd met de betaling van rente, de bestaande rechtspraak heeft willen bevestigen, zoals blijkt uit overweging 12 van deze richtlijn. Derhalve moeten nationale maatregelen tot omzetting van deze bepalingen noodzakelijkerwijs met onmiddellijke ingang van toepassing zijn op alle schadevorderingen die binnen de werkingssfeer van voornoemde richtlijn vallen, zoals bevestigd door artikel 22, lid 2, ervan.

³³ Wat het feitelijke en juridische kader van het geding betreft, zie rubriek I.1 („Materiële werkingssfeer”). Dit arrest komt tevens aan bod in rubriek IV („Ramings van de schade”).

Insgelijks moet artikel 11, lid 1, van richtlijn 2014/104 – voor zover het de partij die een schadevordering instelt op basis van het bestaan van schade als gevolg van een mededingingsverstoring gedraging, de mogelijkheid biedt om deze vordering tot slechts een van de deelnemers aan deze gedraging te richten – worden beschouwd als een bepaling waarbij de rechtspraak van het Hof wordt gecodificeerd en die deel uitmaakt van de bepalingen van deze richtlijn waarvan de nationale omzettingsmaatregelen onmiddellijk van toepassing zijn.

II. Entiteiten die de schade dienen te vergoeden

Arrest van 14 maart 2019, Skanska Industrial Solutions e.a. (C-724/17, [EU:C:2019:204](#))

„Prejudiciële verwijzing – Mededinging – Artikel 101 VWEU – Vergoeding van de schade die is veroorzaakt door een bij dat artikel verboden mededingingsregeling – Vaststelling van de entiteiten die de schade dienen te vergoeden – Opvolging van juridische entiteiten – Begrip „onderneming” – Criterium van de economische continuïteit”

In deze prejudiciële zaak geeft het Hof nadere aanwijzingen met betrekking tot de vraag tegen wie, bij opvolging van juridische entiteiten, de vordering tot vergoeding van de schade die is veroorzaakt door inbreuken op het mededingingsrecht van de Unie, moet worden ingesteld.

Tussen 1994 en 2002 is in Finland een mededingingsregeling ten uitvoer gelegd. Deze mededingingsregeling – die betrekking had op de verdeling van de markten, op de prijzen en op de indiening van offertes – gold voor de gehele lidstaat en kon tevens de handel tussen de lidstaten ongunstig beïnvloeden. Tussen 2000 en 2003 hebben de verwerende vennootschappen alle aandelen in meerdere deelnemers aan de mededingingsregeling verkregen. Vervolgens hebben zij de door hen verkregen deelnemende vennootschappen ontbonden na procedures van vrijwillige liquidatie. Bij arrest van 29 september 2009 heeft de Korkein hallinto-oikeus (hoogste bestuursrechter, Finland) de deelnemers aan de mededingingsregeling veroordeeld wegens schending van de Finse wet betreffende mededingingsbeperkingen en van de in het VWEU opgenomen bepalingen inzake mededingingsregelingen.

Op grond van dat arrest wilde de Finse stad Vantaa de uit de mededingingsregeling voortvloeiende schade vergoed krijgen van de verkrijgende vennootschappen. Die vergoeding is haar geweigerd omdat volgens de voorschriften inzake civiele aansprakelijkheid die deel uitmaken van het Finse recht, enkel de juridische entiteit die de schade heeft veroorzaakt, aansprakelijk is.

Met zijn eerste en zijn tweede vraag wenst de verwijzende rechter in wezen te vernemen of de in het VWEU opgenomen bepalingen inzake mededingingsregelingen aldus moeten worden uitgelegd dat de verkrijgende vennootschappen in een situatie als die

welke in het hoofdgeding aan de orde is, aansprakelijk kunnen worden gesteld voor de door die mededingingsregeling veroorzaakte schade.

Het Hof heeft geoordeeld dat de kwestie van de vaststelling van de entiteit die de uit een mededingingsregeling voortvloeiende schade moet vergoeden, rechtstreeks wordt geregeld door het Unierecht. Gezien het persoonlijke karakter van de aansprakelijkheid voor schade die voortkomt uit inbreuken op de mededingingsregels van de Unie, rust de aansprakelijkheid voor de door een inbreuk veroorzaakte schade op de onderneming die deze regels schendt. De schade die voortvloeit uit een bij artikel 101 WVEU verboden mededingingsregeling of feitelijke gedraging, dient te worden vergoed door de ondernemingen in de zin van deze bepaling die hebben deelgenomen aan die mededingingsregeling of gedraging.

Aan deze uitlegging wordt niet afgedaan door het argument van de Europese Commissie dat uit artikel 11, lid 1, van richtlijn 2014/104 voortvloeit dat het een aangelegenheid van de interne rechtsorde van elke lidstaat is om met inachtneming van het gelijkwaardigheidsbeginsel en het doeltreffendheidsbeginsel te bepalen welke entiteit die schade moet vergoeden.

Deze bepaling van richtlijn 2014/104, die overigens *ratione temporis* niet van toepassing is op de feiten van het hoofdgeding, heeft immers geen betrekking op de aanwijzing van de entiteiten die dergelijke schade moeten vergoeden, maar op de verdeling van de aansprakelijkheid tussen die entiteiten, zodat zij de lidstaten geen bevoegdheden voor die aanwijzing toekent.

Integendeel, die bepaling bevestigt – net zoals de eerste volzin van lid 1 van artikel 1 („Onderwerp en toepassingsgebied”) van richtlijn 2014/104 – dat juist de „ondernemingen” die inbreuk hebben gemaakt op het mededingingsrecht van de Unie, aansprakelijk zijn voor de schade die door deze inbreuk is veroorzaakt.

Na die verduidelijking brengt het Hof in herinnering dat het begrip „onderneming” in de zin van artikel 101 WVEU zich uitstrekt tot elke entiteit die een economische activiteit uitoefent, ongeacht haar rechtsvorm en de wijze waarop zij wordt gefinancierd, en dat het verwijst naar een economische eenheid, ook al bestaat deze in juridisch opzicht uit verschillende natuurlijke of rechtspersonen.

Derhalve heeft de juridische of organisatorische wijziging van een entiteit die inbreuk heeft gemaakt op de mededingingsregels van de Unie, niet noodzakelijk tot gevolg dat een nieuwe onderneming wordt gecreëerd die bevrijd is van de aansprakelijkheid voor de met die regels strijdige gedragingen van de voorgaande entiteit, als die entiteit en de nieuwe entiteit in economisch opzicht identiek zijn. Indien ondernemingen die aansprakelijk zijn voor de door een dergelijke inbreuk veroorzaakte schade, aan hun aansprakelijkheid konden ontsnappen door het enkele feit dat hun identiteit is veranderd ten gevolge van herstructureringen, overdrachten dan wel andere juridische of organisatorische wijzigingen, zou namelijk afbreuk worden gedaan aan de met het bovengenoemde stelsel nagestreefde doelstelling en aan het nuttige effect van die regels.

In casu is er sprake van economische continuïteit tussen de verkrijgende vennootschappen en de vennootschappen die hebben deelgenomen aan de

mededingingsregeling in kwestie. Derhalve is de aansprakelijkheid van laatstgenoemde vennootschappen voor de schade die is veroorzaakt door deze mededingingsregeling, overgegaan op de verkrijgende vennootschappen.

Arrest van 6 oktober 2021 (Grote kamer), Sumal (C-882/19, [EU:C:2021:800](#))

„Prejudiciële verwijzing – Mededinging – Vergoeding van de schade die is veroorzaakt door een bij artikel 101, lid 1, VWEU verboden feitelijke gedraging – Vaststelling van de entiteiten die de schade moeten vergoeden – Schadevordering tegen de dochteronderneming nadat bij besluit is vastgesteld dat alleen de moedermaatschappij aan een mededingingsregeling heeft deelgenomen – Begrip ‚onderneming‘ – Begrip ‚economische eenheid‘”

Met zijn uitlegging van het in artikel 101 VWEU gebruikte begrip „onderneming” verduidelijkt het Hof de voorwaarden waaronder slachtoffers van een bij dit artikel verboden mededingingsregeling een vordering tot vergoeding van de veroorzaakte schade kunnen instellen tegen de dochteronderneming van een moedermaatschappij waarvan bij een besluit van de Europese Commissie is vastgesteld dat zij aan die inbreuk heeft deelgenomen.

Tussen 1997 en 1999 heeft de vennootschap Sumal SL twee vrachtwagens gekocht bij Mercedes-Benz Trucks España SL (hierna: „MBTE”), een dochteronderneming van de Daimler-groep, waarvan de moedermaatschappij Daimler AG is.

Bij besluit van 19 juli 2016³⁴ heeft de Commissie vastgesteld dat Daimler AG inbreuk heeft gemaakt op het Unierechtelijke kartelverbod³⁵ aangezien zij tussen januari 1997 en januari 2011 met veertien andere Europese vrachtwagenbouwers afspraken had gemaakt met betrekking tot prijsstelling en brutoprijsverhogingen voor vrachtwagens in de Europese Economische Ruimte (EER).

Naar aanleiding van dit besluit heeft Sumal een schadevordering ingesteld tegen MBTE, waarvan zij een vergoeding van 22 204,35 EUR eiste voor de schade die door die mededingingsregeling was veroorzaakt. De Juzgado de lo Mercantil n°7 de Barcelona (handelsrechtbank nr. 7 Barcelona, Spanje) heeft de vordering van Sumal echter afgewezen op grond van de overweging dat het besluit van de Commissie niet tegen MBTE was gericht.

Sumal heeft tegen die afwijzing hoger beroep ingesteld bij de Audiencia Provincial de Barcelona (rechter in tweede aanleg Barcelona, Spanje). In dat verband vraagt deze rechter zich af of een schadevordering kan worden ingesteld tegen een dochteronderneming wanneer bij besluit van de Commissie is vastgesteld dat haar moedermaatschappij zich schuldig heeft gemaakt aan mededingingsverstoringe gedragingen en, indien dat het geval is, onder welke voorwaarden. Hij heeft de

³⁴ Besluit C(2016)4673 final van de Commissie van 19 juli 2016 inzake een procedure op grond van artikel 101 [VWEU] en artikel 53 van de EER-overeenkomst (Zaak AT.39824 – Vrachtwagens). Een samenvatting van dit besluit is bekendgemaakt in het *Publicatieblad van de Europese Unie* van 6 april 2017 (PB 2017, C 108, blz. 6).

³⁵ Artikel 101 VWEU en artikel 53 van de EER-Overeenkomst.

behandeling van de zaak geschorst en zijn vragen langs prejudiciële weg voorgelegd aan het Hof.

Beoordeling door het Hof

Volgens vaste rechtspraak heeft eenieder het recht om van „ondernemingen” die hebben deelgenomen aan krachtens artikel 101 VWEU verboden mededingingsregelingen of feitelijke gedragingen, een vergoeding te vorderen voor de schade die als gevolg daarvan is ontstaan.

Aangezien deze schadevorderingen, net zo goed als de uitvoering die de openbare autoriteiten aan de Unierechtelijke mededingingsregels geven, onlosmakelijk deel uitmaken van het stelsel tot uitvoering van deze regels, mag de betekenis van het begrip „onderneming” in artikel 101 VWEU niet verschillen naargelang het gaat om boetes die aan „ondernemingen” worden opgelegd door de Commissie („public enforcement”) dan wel om schadevorderingen die tegen deze „ondernemingen” worden ingesteld bij de nationale rechter („private enforcement”).

Dienaangaande blijkt uit de bewoordingen van artikel 101, lid 1, VWEU dat de opstellers van de Verdragen ervoor hebben geopteerd om ter aanduiding van de pleger van een inbreuk op het mededingingsrecht die op grond van deze bepaling kan worden bestraft, dit begrip „onderneming” te gebruiken, en geen andere begrippen zoals „vennootschap” of „rechtspersoon”.

Evenzo volgt uit richtlijn 2014/104, en met name uit artikel 2, punt 2, daarvan, dat de Uniewetgever de „inbreukpleger”, die volgens die richtlijn de schade moet vergoeden die door de hem toerekenbare inbreuk op het mededingingsrecht is veroorzaakt, heeft gedefinieerd als „de onderneming of de ondernemersvereniging die een inbreuk op het mededingingsrecht heeft begaan”.

Volgens de rechtspraak van het Hof strekt het begrip „onderneming” in de zin van artikel 101 VWEU zich uit tot elke entiteit die een economische activiteit uitoefent, ongeacht haar rechtsvorm en de wijze waarop zij wordt gefinancierd, en verwijst het bijgevolg naar een economische eenheid, ook al bestaat deze in juridisch opzicht uit verschillende natuurlijke of rechtspersonen.

Wanneer komt vast te staan dat een tot een dergelijke economische eenheid behorende vennootschap inbreuk heeft gemaakt op artikel 101, lid 1, VWEU, zodat de inbreuk op die bepaling is gemaakt door de „onderneming” waar zij deel van uitmaakt, leidt het begrip „onderneming”, en dus het begrip „economische eenheid”, van rechtswege tot de hoofdelijke aansprakelijkheid van de entiteiten waaruit de economische eenheid op het moment van de inbreuk bestaat.

In dit verband merkt het Hof verder op dat het in artikel 101 VWEU gebruikte begrip „onderneming” een functioneel begrip is, zodat de economische eenheid die de onderneming vormt, moet worden bepaald vanuit het oogpunt van het voorwerp van de betrokken mededingingsverstoring overeenkomst.

Wanneer is aangetoond dat een moedermaatschappij inbreuk heeft gemaakt op artikel 101, lid 1, VWEU, kunnen slachtoffers van die inbreuk dus een

dochteronderneming daarvan civielrechtelijk aansprakelijk stellen mits zij bewijzen dat die dochteronderneming en haar moedermaatschappij een economische eenheid vormden, gezien de economische, organisatorische en juridische banden tussen die twee rechtspersonen juridische entiteiten en het bestaan van een concreet verband tussen de economische activiteit van de dochteronderneming en het voorwerp van de inbreuk waarvoor de moedermaatschappij verantwoordelijk werd gehouden.

III. Toegang tot bewijsmateriaal in de nationale procedures

1. Bevel tot het verlenen van toegang tot bewijsmateriaal waarover de verweerder of een derde zeggenschap heeft

Arrest van 10 november 2022, PACCAR e.a. (C-163/21, [EU:C:2022:863](#))

„Prejudiciële verwijzing – Mededinging – Vergoeding van de schade veroorzaakt door een bij artikel 101, lid 1, VWEU verboden feitelijke gedraging – Heimelijke afspraken met betrekking tot prijsstelling en brutoprijsverhogingen voor vrachtwagens in de Europese Economische Ruimte (EER) – Richtlijn 2014/104/EU – Regels voor schadevorderingen volgens nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Europese Unie – Artikel 22, lid 2 – Toepasselijkheid ratione temporis – Artikel 5, lid 1, eerste alinea – Begrip „relevant bewijsmateriaal waarover de verweerder of een derde zeggenschap heeft” – Artikel 5, lid 2 – Toegang tot specifieke bewijsstukken of relevante categorieën bewijsmateriaal op basis van de redelijkerwijs beschikbare feiten – Artikel 5, lid 3 – Beoordeling of het verzoek tot het verlenen van toegang tot bewijsmateriaal evenredig is – Afweging van de rechtmatige belangen van de partijen en van derden – Omvang van de verplichtingen die voortvloeien uit deze bepaling”

In dit arrest, waarvan het feitelijke en juridische kader reeds is uiteengezet³⁶, heeft het Hof artikel 5, lid 1, eerste alinea, van richtlijn 2014/104 aldus uitgelegd dat een verzoek tot het verlenen van toegang tot bewijsmateriaal zich onder bepaalde voorwaarden kan uitstrekken tot bewijzen die ex novo moeten worden vervaardigd door informatie die in het bezit is van de partij tot wie het verzoek is gericht, te compileren of te rubriceren.

Dienaangaande merkt het Hof om te beginnen op dat de bewoordingen van die bepaling weliswaar leiden tot de conclusie dat een verzoek tot het verlenen van toegang tot bewijsmateriaal enkel kan zien op reeds bestaand bewijsmateriaal, maar dat bij de uitlegging van deze bepaling tevens rekening dient te worden gehouden met de context ervan en de doelstellingen die worden nagestreefd met de regeling waarvan zij deel uitmaakt.

³⁶ Wat het feitelijke en juridische kader van het geding betreft, zie rubriek I.2.2.1 („Bepalingen die de nationale rechterlijke instanties de mogelijkheid bieden om toegang te gelasten tot bewijsmateriaal”).

Wat – ten eerste – de context van artikel 5, lid 1, eerste alinea, van richtlijn 2014/104 betreft, merkt het Hof op dat op basis van de definitie van het begrip „bewijsmateriaal” in artikel 2, punt 13, van deze richtlijn, die ziet op „elk type bewijsmiddel dat ontvankelijk is bij de nationale rechterlijke instantie bij wie de zaak aanhangig is gemaakt, en in het bijzonder documenten en andere informatiedragers, ongeacht het medium waarop de informatie is opgeslagen”, niet kan worden geoordeeld dat het bewijsmateriaal waartoe om toegang wordt verzocht, noodzakelijk overeenkomt met reeds bestaande „documenten”. In dit verband is het Hof van oordeel dat de verwijzing naar bewijsmateriaal „waarover [de verweerder of een derde] zeggenschap hebben” slechts een feitelijke situatie weergeeft, namelijk de hierboven reeds genoemde informatieasymmetrie, die de Uniewetgever wil verhelpen.

Volgens het Hof wordt deze analyse kracht bijgezet wanneer artikel 5, lid 1, eerste alinea, van richtlijn 2014/104 wordt gelezen in het licht van de leden 2 en 3 van datzelfde artikel, die van de nationale rechterlijke instanties respectievelijk verlangen dat zij toezien op eerbiediging van het specificiteitsvereiste van het verzoek om toegang tot het bewijsmateriaal alsmede van het evenredigheidsbeginsel.

Wat – ten tweede – de doelstelling van artikel 5, lid 1, eerste alinea, van richtlijn 2014/104 betreft, herinnert het Hof eraan dat met de vaststelling van richtlijn 2014/104 de Uniewetgever is uitgegaan van de constatering dat de bestrijding van mededingingsverstoring gedrag op initiatief van de Europese Commissie en de nationale mededingingsautoriteiten niet voldoende is om de hoogste eerbiediging van de mededingingsregels van de Unie te waarborgen, en het derhalve noodzakelijk is om de mogelijkheid voor privaatrechtelijke entiteiten om bij te dragen tot de geldelijke bestraffing en dus tot de preventie van dergelijk gedrag te vergemakkelijken. De bijzondere bevoegdheden waarover de nationale rechterlijke instanties moeten beschikken om de informatieasymmetrie tussen de betrokken partijen te verhelpen, dragen bij tot de verwezenlijking van deze doelstelling.

Vanuit dat oogpunt is het Hof van oordeel dat het feit dat het bewijsmateriaal waartoe om toegang kan worden verzocht, van meet af aan wordt beperkt tot uitsluitend de reeds bestaande documenten waarover de verweerder of een derde zeggenschap hebben, in bepaalde gevallen in strijd kan zijn met de voornaamste doelstelling die met richtlijn 2014/104 wordt nagestreefd.

Niettemin benadrukt het Hof ten slotte dat deze uitlegging van artikel 5, lid 1, eerste alinea, van richtlijn 2014/104 geenszins afdoet aan de toepassing van het instrument voor de afweging van de in het geding zijnde belangen, zoals dat blijkt uit de leden 2 en 3 van datzelfde artikel. Aangezien de bepalingen van deze richtlijn ten uitvoer moeten worden gelegd met eerbiediging van de grondrechten en de in het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie neergelegde beginselen, staat het immers aan de nationale rechterlijke instanties waaraan een verzoek om toegang tot bewijsmateriaal is voorgelegd, om de toegang tot dat bewijsmateriaal te beperken tot hetgeen relevant, evenredig en noodzakelijk is, rekening houdend met de rechtmatige belangen en de grondrechten van de partij tot wie het verzoek is gericht, overeenkomstig artikel 5, leden 2 en 3, van de richtlijn.

Het Hof komt aldus tot de slotsom dat artikel 5, lid 1, eerste alinea, van richtlijn 2014/104 aldus moet worden uitgelegd dat het relevante bewijsmateriaal waarover de verweerder of een derde zeggenschap heeft en waartoe de nationale rechterlijke instanties toegang kunnen gelasten, niet beperkt is tot de reeds bestaande documenten die in hun bezit zijn, maar ook ziet op de documenten die de partij tot wie het verzoek tot het verlenen van toegang tot bewijsmateriaal is gericht, ex novo zou moeten opstellen door informatie, kennis en gegevens die in haar bezit zijn te compileren of te rubriceren, waarbij zij strikt moeten voldoen aan de krachtens de leden 2 en 3 van dat artikel op hen rustende verplichting om het verlenen van toegang tot bewijsmateriaal te beperken tot hetgeen relevant, evenredig en noodzakelijk is, rekening houdend met de rechtmatige belangen en de grondrechten van de partij tot wie het verzoek is gericht.

2. Bevel tot het verlenen van toegang tot bewijsmateriaal in het geval van een bij de Europese Commissie aanhangige procedure

Arrest van 12 januari 2023, RegioJet (C-57/21, [EU:C:2023:6](#))

„Prejudiciële verwijzing – Mededinging – Misbruik van machtspositie – Regels voor schadevorderingen volgens nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Europese Unie – Richtlijn 2014/104/EU – Artikelen 5 en 6 – Toegang tot bewijsmateriaal – Bewijsmateriaal dat zich in het dossier van een mededingingsautoriteit bevindt – Bij de Europese Commissie aanhangige procedure betreffende een inbreuk op de mededingingsregels – Nationale schadevorderingsprocedure met betrekking tot dezelfde inbreuk – Voorwaarden voor de toegang tot bewijsmateriaal”

In dit arrest, waarvan het feitelijke en juridische kader reeds is uiteengezet³⁷, verduidelijkt het Hof de voorwaarden waaronder een nationale rechter bij wie een vordering tot vergoeding van de door een mededingingsregeling veroorzaakte schade is ingesteld, kan gelasten toegang te verlenen tot relevant bewijsmateriaal, ondanks de schorsing van de gerechtelijke procedure wegens een bij de Europese Commissie aanhangige procedure met betrekking tot de betrokken mededingingsregeling.

In dat verband wijst het Hof erop dat de bepalingen die van toepassing zijn op de toegang tot documenten in de artikelen 5 tot en met 8 van richtlijn 2014/104 de weerslag vormen van een afweging tussen enerzijds de doeltreffendheid van het optreden van de mededingingsautoriteiten en anderzijds de doeltreffendheid van beroepen tot schadevergoeding die zijn ingesteld door personen die zich door mededingingsbeperkende feitelijke gedragingen benadeeld achten.

Richtlijn 2014/104 beoogt dus weliswaar, gelet op de informatieasymmetrie die vaak kenmerkend is voor geschillen over vorderingen die strekken tot vergoeding van de schade die is geleden als gevolg van inbreuken op het mededingingsrecht, de toegang te

³⁷ Wat het feitelijke en juridische kader van het geding betreft, zie rubriek I.2.2.1 („Bepalingen die de nationale rechterlijke instanties de mogelijkheid bieden om de toegang te gelasten tot bewijsmateriaal”).

verbeteren tot bewijsmateriaal voor slachtoffers van mededingingsverstorende gedragingen, maar heeft de toegang daartoe ook strikt afgebakend.

In de eerste plaats bevat artikel 5 van richtlijn 2014/104 een aantal algemene regels voor de toegang tot bewijsmateriaal in procedures betreffende schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht.

In de tweede plaats bevat artikel 6 van deze richtlijn specifieke regels voor de toegang tot bewijsmateriaal dat zich in het dossier van een mededingingsautoriteit bevindt, die met name getuigen van een verschillend beschermingsniveau naargelang van de gevraagde informatie en de noodzaak om de doeltreffendheid van de publieke handhaving te waarborgen. Deze bepaling maakt namelijk een onderscheid tussen verschillende categorieën bewijsmateriaal.

In de derde plaats moet worden opgemerkt dat richtlijn 2014/104, zoals blijkt uit artikel 5, lid 3, en artikel 6, lid 4, ervan, aldus voorziet in een specifieke regeling voor verzoeken om toegang tot bewijsmateriaal in het kader waarvan die verzoeken niet automatisch worden toegewezen, maar worden beoordeeld vanuit het oogpunt van het evenredigheidsbeginsel en rekening houdend met de omstandigheden en de gewettigde belangen die aan de orde zijn. De aangezochte nationale rechter moet dus een strenge evenredigheidstoetsing uitvoeren, waarbij in voorkomend geval rekening moet worden gehouden met de gezichtspunten die de betrokken mededingingsautoriteit overeenkomstig artikel 6, lid 11, van richtlijn 2014/104 bij die rechterlijke instantie naar voren kan brengen.

In het licht van deze preciseringen buigt het Hof zich allereerst over de prejudiciële vraag of een nationale rechter bij wie een schadevordering wegens inbreuk op het mededingingsrecht aanhangig is gemaakt, kan gelasten toegang tot bewijsmateriaal te verlenen en de gerechtelijke procedure kan schorsen in het licht van een administratieve procedure bij de Commissie die nog niet is beëindigd.

In dit verband stelt het Hof vast dat de nationale rechterlijke instanties ingevolge artikel 16, lid 1, van verordening 1/2003 moeten vermijden beslissingen te nemen die in strijd zouden zijn met een besluit dat de Commissie in een door haar gestarte procedure overweegt te nemen en daartoe de afweging moeten maken of het nodig is om de procedure te schorsen. Uit een gezamenlijke lezing van de bepalingen van richtlijn 2014/104 volgt echter dat deze richtlijn de nationale rechterlijke instanties niet verplicht om de procedures betreffende schadevorderingen wegens inbreuken op de mededingingsregels die bij hen aanhangig zijn gemaakt te schorsen omwille van de inleiding van een procedure voor de Commissie met betrekking tot dezelfde inbreuken.

Op dit punt verklaart het Hof verder dat een nationale rechter die gelast toegang te verlenen tot bewijsmateriaal van partijen of derden in het kader van een schadevorderingsprocedure die is geschorst omdat de Commissie een procedure heeft ingeleid, in beginsel geen beslissing neemt die in strijd kan zijn met het besluit dat de Commissie overweegt te geven.

Niettemin moet de nationale rechter de toegang tot bewijsmateriaal beperken tot wat strikt relevant, evenredig en noodzakelijk is, en tegelijkertijd vermijden dat een dergelijke toegang een lopend onderzoek van de Commissie onnodig doorkruist.

Daartoe moet hij de relevantie van het gevraagde bewijsmateriaal nauwgezet onderzoeken, alsmede het verband tussen dat bewijsmateriaal en de ingediende schadevordering, en nagaan of dat bewijsmateriaal voldoende nauwkeurig omschreven en evenredig is. In dit verband moet de nationale rechter ook rekening houden met de omstandigheid of de schadevorderingsprocedure is geschorst of niet.

Vervolgens merkt het Hof op dat schorsing van de nationale administratieve procedure totdat de Commissie het onderzoek in de betrokken zaak heeft beëindigd, slechts een voorlopige maatregel vormt die niet kan worden gelijkgesteld met een beëindiging van die procedure.

Het Hof verklaart verder dat een nationale wettelijke regeling die de toegang tot alle tijdens een administratieve procedure inzake mededinging verstrekte informatie tijdelijk beperkt, niet in overeenstemming is met artikel 6, lid 5, onder a), en artikel 6, lid 9, van richtlijn 2014/104.

Uit de bewoordingen van artikel 6, lid 5, van richtlijn 2014/104, gelezen in het licht van overweging 25 van deze richtlijn, blijkt namelijk ondubbelzinnig dat de tijdelijke bescherming die krachtens deze bepaling wordt verleend, geen betrekking heeft op alle informatie die aan een mededingingsautoriteit is verstrekt, maar alleen op informatie die specifiek voor een procedure van deze autoriteit is voorbereid.

Deze conclusie wordt bevestigd door een systematische uitlegging van richtlijn 2014/104. In dit verband benadrukt het Hof met name dat de mogelijkheid voor de lidstaten om de omvang uit te breiden van informatie waartoe pas toegang kan worden gelast nadat de procedure is beëindigd, in de zin van artikel 6, lid 5, van die richtlijn, zou leiden tot een beperktere toegang tot bewijsmateriaal, hetgeen in strijd is met de logica van artikel 5, lid 8, van die richtlijn, dat de lidstaten uitdrukkelijk toestaat regels vast te stellen die tot een ruimere toegang tot bewijsmateriaal leiden.

Ten slotte verklaart het Hof dat richtlijn 2014/104 er niet aan in de weg staat dat een nationale rechter op grond van een procedureel instrument van nationaal recht gelast toegang tot bewijsmateriaal te verlenen louter met het oog op de gerechtelijke bewaring ervan, en deze toegang pas te verlenen nadat hij heeft nagegaan of die toegang moet worden uitgesteld tot de beëindiging van een lopende administratieve procedure. Een dergelijk procedureel instrument kan namelijk – mits wordt voldaan aan de vereisten die voortvloeien uit het evenredigheidsbeginsel – bijdragen aan de doeltreffendheid van schadevorderingen wegens schending van de mededingingsregels, waarbij tegelijk de bescherming dat bepaald bewijsmateriaal geniet op grond van artikel 6, lid 5, van richtlijn 2014/104, behouden blijft.

3. Verplichting voor de partij die om een bevel verzoekt om zijn schadeclaim aannemelijk te maken

Arrest van 29 januari 2026, Meliá Hotels International (C-286/24, [EU:C:2026:49](#))

„Prejudiciële verwijzing – Schadevorderingen volgens nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Europese Unie – Richtlijn 2014/104/EU – Artikel 5, lid 1 – Werkingssfeer – Bijzondere declaratoire vordering voor de toegang tot documenten voorafgaand aan de eventuele instelling van een schadevordering – Beoordeling van de aannemelijkheid van de schadeclaim”

In dit arrest, waarvan het feitelijke en juridische kader reeds is uiteengezet³⁸ onderzoekt het Hof ook de prejudiciële vraag of er aan de in artikel 5, lid 1, eerste alinea, van richtlijn 2014/104 gestelde voorwaarde dat het gevraagde bewijsmateriaal alleen kan worden verkregen indien de verzoeker een met redenen omkleed verzoek heeft ingediend waarin zijn schadeclaim aannemelijk wordt gemaakt, is voldaan in het geval van een besluit van de Europese Commissie waarbij een inbreuk op het mededingingsrecht van de Unie in de vorm van een verticale beperking naar strekking wordt vastgesteld.

In dit verband merkt het Hof allereerst op dat artikel 5, lid 1, van richtlijn 2014/104 in wezen vereist dat de door een inbreuk op het mededingingsrecht benadeelde persoon ter ondersteuning van zijn verzoek om toegang tot bewijsmateriaal een met redenen omkleed verzoek indient met daarin alle redelijkerwijs voor hem beschikbare feiten en relevante bewijzen die toereikend zijn om aan te tonen dat zijn schadeclaim aannemelijk is, dat wil zeggen om aannemelijk te maken dat er sprake is van een inbreuk, schade en een causaal verband tussen die inbreuk en die schade.

Wat het bewijs van de aannemelijkheid van de inbreuk betreft, merkt het Hof vervolgens op dat de nationale rechter aan de hand van een besluit van de Commissie waarbij een inbreuk op artikel 101 VWEU wordt vastgesteld, kan vaststellen dat het bestaan en, a fortiori, de aannemelijkheid van de betrokken inbreuk zijn aangetoond, aangezien de nationale rechter geen beslissingen kan nemen die in strijd zijn met een dergelijk besluit. Dat besluit volstaat als zodanig evenwel niet om een schadeclaim in alle omstandigheden aannemelijk te maken. Daartoe moet ook worden aangetoond dat de schade en het causaal verband aannemelijk zijn.

Wat het bewijs van de aannemelijkheid van de schade betreft, herinnert het Hof er bovendien aan dat artikel 17, lid 2, van richtlijn 2014/104 een weerlegbaar vermoeden vestigt met betrekking tot het bestaan van schade als gevolg van een kartel dat, zoals volgt uit artikel 2, punt 14, van deze richtlijn, moet worden opgevat als een horizontale beperking van de mededinging tussen twee of meer concurrenten. Dit sluit dus uit dat een dergelijk weerlegbaar vermoeden van toepassing is op een verticale mededingingsbeperking waarbij niet-concurrerende ondernemingen betrokken zijn die op verschillende niveaus van de productie- of distributieketen actief zijn.

³⁸ Wat het feitelijke en juridische kader van het geding betreft, zie rubriek I.1 („Materiële werkingssfeer”).

Ofschoon bij een besluit van de Commissie waarbij een verboden kartel wordt vastgesteld, de aannemelijkheid van de door de inbreuk veroorzaakte schade geacht moet worden bewezen te zijn, tenzij de verwerende partij dit vermoeden weerlegt, is dit dus niet het geval bij een besluit van de Commissie waarbij een inbreuk op artikel 101 VWEU in de vorm van een verticale beperking wordt vastgesteld, ook al gaat het om een mededingingsbeperking naar strekking. Niettemin kan een dergelijk besluit elementen bevatten die relevant zijn voor de beoordeling van de aannemelijkheid van de schade en het causaal verband.

Gelet op het voorgaande komt het Hof tot de slotsom dat artikel 5, lid 1, van richtlijn 2014/104 aldus moet worden uitgelegd dat een besluit van de Commissie waarbij wordt vastgesteld dat er sprake is van een inbreuk op het mededingingsrecht van de Unie in de vorm van een verticale beperking naar strekking, niet voldoende is om een schadeclaim als aannemelijk aan te merken, aangezien daarvoor niet alleen moet worden aangetoond dat de inbreuk die in een dergelijk besluit is vastgesteld aannemelijk is, maar ook dat er sprake is van schade en van een causaal verband tussen die schade en die inbreuk. Het feit dat dit besluit is genomen na afloop van een schikkingsprocedure, vormt geen reden om dit antwoord te wijzigen.

Ten slotte stelt het Hof dat vast dat om aan te tonen dat een schadeclaim in de zin van artikel 5, lid 1, van richtlijn 2014/104 aannemelijk is, niet hoeft te worden vastgesteld dat het waarschijnlijker is dat is voldaan aan de voorwaarden voor aansprakelijkheid voor een inbreuk op het mededingingsrecht dan dat dit niet het geval is. Het volstaat dat de verzoeker aantoont dat de veronderstelling dat aan deze voorwaarden is voldaan, redelijkerwijs opgaat.

Door te benadrukken dat het begrip aannemelijk in de zin van artikel 5, lid 1, van richtlijn 2014/104 in het Unierecht autonoom moet worden uitgelegd, merkt het Hof op dat het begrip aannemelijkheid van een schadeclaim volgens de gebruikelijke betekenis ervan niet vereist dat wordt aangetoond dat met een bijzonder hoge mate van waarschijnlijkheid aan de voorwaarden voor aansprakelijkheid is voldaan, maar dat het integendeel noodzakelijk en voldoende is om de nationale rechter die uitspraak doet op het verzoek om toegang tot bewijsmateriaal, ervan te overtuigen dat de veronderstelling dat aan deze drie voorwaarden is voldaan redelijkerwijs opgaat.

Deze uitlegging vindt steun in de contextuele analyse van het begrip aannemelijkheid van de schadeclaim zoals dat is opgenomen in artikel 5, lid 1, van richtlijn 2014/104. Ten eerste heeft het bewijs van de aannemelijkheid van de schadeclaim in de algemene opzet van deze bepaling, gelezen in het licht van met name de overwegingen 6, 14 en 15 van deze richtlijn, niet tot gevolg dat in het kader van een bodemprocedure schadevergoeding wordt toegekend, maar wel dat daardoor een bevel wordt verkregen tot voorafgaande toegang tot bewijsmateriaal dat noodzakelijk is voor de doeltreffendheid van een dergelijke bodemprocedure. Het bewijsniveau dat vereist is om het voor de bodemprocedure noodzakelijke bewijsmateriaal te verkrijgen, moet dus lager zijn dan het bewijsniveau dat vereist is om vast te stellen of er is voldaan aan de voorwaarden voor aansprakelijkheid ten gronde.

Ten tweede volgt uit artikel 5, lid 1, van richtlijn 2014/104 en overweging 16 van deze richtlijn dat de aannemelijkheid van de schadevordering enkel moet worden vastgesteld

op basis van de feiten en het bewijsmateriaal waarover de verzoeker redelijkerwijs moet beschikken, hetgeen de wil van de Uniewetgever weergeeft om deze verzoeker geen buitensporige bewijslast op te leggen, maar enkel van hem te verlangen dat hij aannemelijk maakt dat hij door een inbreuk op het mededingingsrecht schade heeft geleden.

Volgens het Hof is deze uitlegging ook de enige uitlegging die verenigbaar is met de doelstellingen van richtlijn 2014/104, die met name beoogt de informatieasymmetrie te verhelpen die kenmerkend is voor schadevorderingen wegens inbreuk op het mededingingsrecht. Het bewijsmateriaal dat nodig is om een schadevordering te staven, is immers vaak enkel in het bezit van de tegenpartij of van derden, en is onvoldoende bekend bij of is onvoldoende toegankelijk voor de verzoeker.

Het feit dat de verzoeker ertoe wordt verplicht om ter ondersteuning van zijn verzoek om toegang tot bewijsstukken die vereist zijn voor zijn schadevordering aan te tonen dat het waarschijnlijker is dat is voldaan aan de voorwaarden voor aansprakelijkheid voor een inbreuk op het mededingingsrecht dan dat dit niet het geval is, vormt een strikt juridisch vereiste dat de effectieve uitoefening van zijn recht op schadevergoeding onnodig kan belemmeren. Een dergelijk bewijsvereiste zou onverenigbaar zijn met de doelstelling om schadevorderingen te vergemakkelijken, aangezien het vereiste bewijsniveau dan van dien aard is dat het voor de verzoeker nagenoeg onmogelijk of uiterst moeilijk zou worden om zijn schadevordering in te stellen.

Derhalve ondersteunen de doelstellingen van richtlijn 2014/104 de uitlegging van het begrip aannemelijkheid van de schadeclaim en van de op de verzoeker rustende bewijslast volgens welke de verzoeker op basis van de gegevens waarover hij redelijkerwijs moet beschikken, de nationale rechter die uitspraak doet op zijn verzoek om toegang tot bewijsmateriaal ervan moet overtuigen dat de veronderstelling dat aan de drie cumulatieve voorwaarden voor aansprakelijkheid voor een inbreuk op het mededingingsrecht is voldaan, redelijkerwijs opgaat.

4. Grenzen aan de toegang tot bewijsmateriaal dat zich in het dossier van een mededingingsautoriteit bevindt: clementieverklaringen en verklaringen met het oog op een schikking

Arrest van 30 oktober 2025, FL und KM Baugesellschaft en S (C-2/23, [EU:C:2025:848](#))

„Prejudiciële verwijzing – Mededinging – Artikel 101 VWEU – Nuttig effect – Richtlijn 2014/104/EU – Regels voor schadevorderingen volgens nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Europese Unie – Artikel 6, leden 6 en 7 – Artikel 7, lid 1 – Richtlijn 2019/1/EU – Toekenning van bevoegdheden aan de mededingingsautoriteiten van de lidstaten voor een doeltreffendere handhaving en ter waarborging van de goede werking van de interne markt – Artikel 31, lid 3 – Toepassingsgebied – Mechanisme van administratieve en gerechtelijke onderlinge bijstand tussen nationale autoriteiten – Overdracht van het dossier van een mededingingsautoriteit aan een autoriteit die een strafrechtelijk onderzoek verricht – Toevoeging van clementieverklaringen en verklaringen met het oog op een schikking, alsmede de bijlagen

daarbij, aan het dossier van het strafrechtelijk onderzoek – Toegang van verdachten en andere bij een dergelijke procedure betrokken partijen tot deze documenten”

In dit arrest, waarvan het feitelijke en juridische kader reeds is uiteengezet³⁹, verduidelijkt het Hof de contouren van de bescherming tegen de openbaarmaking van clementieverklaringen en verklaringen die ondernemingen met het oog op een schikking afleggen in verband met mededingingsregelingen waaraan zij hebben deelgenomen en die schade hebben berokkend aan derden.

Dienaangaande benadrukt het Hof dat artikel 31, lid 3, van richtlijn 2019/1 aan clementieverklaringen en verklaringen met het oog op een schikking een bescherming verleent die moet worden verzekerd ongeacht de context waarin die verklaringen worden gebruikt.

Uit artikel 31, lid 3, van richtlijn 2019/1 blijkt met name dat het mededingingsrecht van de Unie toegang tot clementieverklaringen en verklaringen die met het oog op een schikking zijn afgelegd in het kader van een handavingsprocedure van de nationale mededingingsautoriteit, uitsluitend verleent aan partijen die het voorwerp zijn van deze procedure en uitsluitend voor de uitoefening van hun rechten van verdediging.

De uitdrukking „partijen die het voorwerp zijn van de procedures in kwestie” in die bepaling kan evenwel niet aldus worden opgevat dat zij ook ziet op benadeelde personen die een schadevordering kunnen instellen.

Zo zou die bepaling worden uitgehold indien het nationale recht aan clementieverklaringen en verklaringen met het oog op een schikking, nadat deze in het kader van de door de strafrechtelijke autoriteiten gevoerde strafrechtelijke onderzoeksprocedure ingevolge een mechanisme van administratieve onderlinge bijstand aan die autoriteiten zijn overgedragen, geen bescherming zou bieden die gelijkwaardig is aan de bescherming die door het mededingingsrecht van de Unie wordt verzekerd, en, met name, indien iedere partij in die procedure, daaronder begrepen benadeelden die een schadevordering kunnen instellen, toegang zou hebben tot die verklaringen.

Aangezien deze toegang afbreuk kan doen aan het nuttig effect van artikel 31, lid 3, van richtlijn 2019/1, kan hij niet worden verleend aan andere partijen in de strafrechtelijke onderzoeksprocedure dan de verdachten, en in het bijzonder niet aan degenen die zijn benadeeld door de betrokken inbreuk op het mededingingsrecht en die in deze procedure vergoeding van de daardoor veroorzaakte schade vorderen.

Gelet op een en ander komt het Hof tot de slotsom dat artikel 31, lid 3, van richtlijn 2019/1, gelezen in het licht van artikel 47, eerste en tweede alinea, en artikel 48, lid 2, van het Handvest, aldus moet worden uitgelegd dat het zich verzet tegen een nationale regeling op grond waarvan in het kader van een strafprocedure die geen betrekking heeft op een inbreuk op het mededingingsrecht, aan andere partijen in deze strafprocedure, met name degenen die door de betrokken inbreuk op het mededingingsrecht zijn benadeeld en die vergoeding van de daardoor veroorzaakte

³⁹ Wat het feitelijke en juridische kader van het geding betreft, zie rubriek I.1 („Materiële werkingssfeer”).

schade vorderen, toegang wordt verleend tot clementieverklaringen en verklaringen met het oog op een schikking die zijn afgelegd ten behoeve van een procedure bij een nationale mededingingsautoriteit en zijn overgedragen aan de nationale strafrechtelijke autoriteiten.

IV. Raming van de schade

Arrest van 16 februari 2023, *Tráficos Manuel Ferrer* (C-312/21, [EU:C:2023:99](#))

„Prejudiciële verwijzing – Mededinging – Vergoeding van schade die is veroorzaakt door een bij artikel 101, lid 1, VWEU verboden feitelijke gedraging – Besluit van de Europese Commissie tot vaststelling van het bestaan van heimelijke afspraken met betrekking tot prijsstelling en brutoprijsverhogingen voor vrachtwagens in de Europese Economische Ruimte (EER) – Nationale regel van burgerlijk procesrecht die bepaalt dat in geval van gedeeltelijke toewijzing van het verzoek, beide partijen, behoudens misbruik, de kosten dragen – Procedurele autonomie van de lidstaten – Doeltreffendheidsbeginsel en gelijkwaardigheidsbeginsel – Richtlijn 2014/104/EU – Doelstellingen en algemeen evenwicht – Artikel 3 – Recht op volledige vergoeding van geleden schade – Artikel 11, lid 1 – Hoofdelijke aansprakelijkheid van de plegers van een inbreuk op het mededingingsrecht – Artikel 17, lid 1 – Mogelijkheid voor een nationale rechterlijke instantie om de schade te ramen – Voorwaarden – Praktische onmogelijkheid of buitensporige moeilijkheid om de schade te begroten – Artikel 22 – Toepassing in de tijd”

In dit arrest, waarvan het feitelijke en juridische kader reeds is uiteengezet⁴⁰, geeft het Hof een uitlegging van artikel 17, lid 1, van richtlijn 2014/14, op grond waarvan de lidstaten ervoor moeten zorgen dat de nationale rechterlijke instanties overeenkomstig de nationale procedures bevoegd zijn om de door een mededingingsverstoringe gedraging geleden schade te ramen, indien vaststaat dat een verzoekende partij schade heeft geleden maar het in de praktijk onmogelijk of buitensporig moeilijk is om deze op basis van het beschikbare bewijsmateriaal nauwkeurig te begroten.

Dienaangaande wenst de verwijzende rechter in wezen te vernemen of de in die bepaling bedoelde raming door de rechter is toegestaan in omstandigheden zoals die van het hoofdgeding, waarin, ten eerste, de verwerende partij de verzoekende partij toegang heeft verleend tot de informatie op basis waarvan zij een eigen deskundigenrapport heeft opgesteld om uit te sluiten dat er sprake is van vergoedbare schade, en, ten tweede, de schadevordering is gericht tot slechts een van de adressaten van een besluit waarbij een inbreuk op artikel 101 VWEU is vastgesteld, die maar een deel van de door de verzoekende partij verworven en onder het kartel vallende producten in de handel heeft gebracht.

Beoordeling door het Hof

⁴⁰ Wat het feitelijke en juridische kader van het geding betreft, zie rubriek I.1 („Materiële werkingsfeer”). Dit arrest komt tevens aan bod in rubriek I.2.3 („Toepassing in de tijd van de bepalingen van de richtlijn waarin de bestaande rechtspraak is overgenomen”).

Het Hof benadrukt om te beginnen dat de bewoordingen van artikel 17, lid 1, van richtlijn 2014/104 de bevoegdheid van de rechter om de schade te ramen beperken tot situaties waarin het in de praktijk onmogelijk of buitensporig moeilijk is om de schade te begroten, wanneer vaststaat dat de verzoekende partij schade heeft geleden.

Het Hof brengt in herinnering dat artikel 17, lid 1, van richtlijn 2014/104 een van de maatregelen is waarmee wordt beoogd de informatieasymmetrie te verhelpen tussen de personen die door een mededingingsverstoring gedraging zijn geraakt en de ondernemingen die inbreuk hebben gemaakt op het mededingingsrecht, en merkt daarbij op dat sprake kan zijn van een wisselwerking tussen deze maatregel en de andere in de richtlijn opgenomen corrigerende maatregelen. Zo kan de noodzaak om de door een mededingingsverstoring gedraging geleden schade door de rechter te laten ramen met name afhangen van het resultaat dat de verzoekende partij heeft verkregen na een verzoek om toegang tot bewijsmateriaal op grond van artikel 5, lid 1, eerste alinea, van richtlijn 2014/104.

In dit verband wijst het Hof erop dat het, gelet op de sleutelrol die laatstgenoemde bepaling inneemt binnen richtlijn 2014/104, aan de nationale rechter staat om, alvorens de schade te ramen, na te gaan of de verzoekende partij gebruik heeft gemaakt van deze bepaling. Indien de praktische onmogelijkheid om de schade te begroten een gevolg is van het stilzitten van de verzoekende partij, staat het immers niet aan de nationale rechter om zich in haar plaats te stellen of om haar tekortkomingen te verhelpen.

De voor het hoofdgeding kenmerkende omstandigheden waarop de verwijzende rechter in zijn prejudiciële vragen doelt, namelijk, ten eerste, dat Daimler verzoekers in het hoofdgeding de gegevens ter beschikking heeft gesteld waarop zij zich heeft gebaseerd om hun deskundigenverslag te weerleggen, en, ten tweede, dat verzoekers in het hoofdgeding hun vordering hebben gericht tegen slechts een van de plegers van een door de Europese Commissie vastgestelde inbreukmakende gedraging, zijn daarentegen op zich niet relevant voor de beoordeling of het de nationale rechter is toegestaan om de schade te ramen op grond van artikel 17, lid 1, van richtlijn 2014/104. Met betrekking tot die tweede omstandigheid herinnert het Hof met name aan het in de rechtspraak ontwikkelde en in artikel 11 van richtlijn 2014/104 bevestigde beginsel dat een inbreuk op het mededingingsrecht in beginsel met zich meebrengt dat de inbreukmakende ondernemingen hoofdelijk aansprakelijk zijn.

V. Verjaringsregeling

Arrest van 22 juni 2022, Volvo en DAF Trucks (C-267/20, [EU:C:2022:494](#))

„Prejudiciële verwijzing – Kartels – Artikel 101 VWEU – Richtlijn 2014/104/EU – Artikelen 10, 17 en 22 – Schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht van de Europese Unie – Verjaringstermijn – Weerlegbaar vermoeden van schade – Begroting van de geleden schade – Te late omzetting van de richtlijn – Toepassing in de tijd – Materiële en procedurele bepalingen”

In dat arrest, waarvan het feitelijke en juridische kader reeds is uiteengezet⁴¹, verduidelijkt het Hof bij het onderzoek van de toepasselijkheid ratione temporis van artikel 10 van richtlijn 2014/104 de vereisten die uit artikel 101 VWEU voortvloeien met betrekking tot de manier waarop het aanvangstijdstip van de nationale verjaringstermijnen voor schadevorderingen wegens inbreuken die zijn beëindigd vóór de inwerkingtreding van richtlijn 2014/104, moet worden bepaald.

Daar richtlijn 2014/104 vijf maanden na het verstrijken van de omzettingstermijn, die is vastgelegd op 27 december 2016, in Spaans recht is omgezet, moet volgens het Hof, om te bepalen of artikel 10 van deze richtlijn ratione temporis op het hoofdgeding van toepassing is, worden nagegaan of de in het hoofdgeding aan de orde zijnde rechtssituatie vóór het verstrijken van die omzettingstermijn was ontstaan dan wel of deze na het verstrijken van die termijn effect is blijven sorteren. Het Hof is van oordeel dat in het bijzonder moet worden onderzocht of op de datum van het verstrijken van de termijn voor omzetting van richtlijn 2014/104, te weten 27 december 2016, de voor de in het hoofdgeding aan de orde zijnde situatie geldende verjaringstermijn was verstreken, wat betekent dat moet worden bepaald wanneer die verjaringstermijn is ingegaan. Op grond van het destijds geldende Spaanse recht begon de verjaringstermijn van één jaar te lopen zodra de benadeelde kennis had genomen van de feiten die aanleiding geven tot aansprakelijkheid.

Het staat weliswaar aan de verwijzende rechter om te bepalen op welke datum RM in casu kennis heeft genomen van die feiten, maar hij moet de toepasselijke nationale voorschriften zo veel mogelijk uitleggen in het licht van het Unierecht en, meer in het bijzonder, de bewoordingen en het doel van artikel 101 VWEU.

In deze context benadrukt het Hof dat uit het doeltreffendheidsbeginsel voortvloeit dat de nationale verjaringstermijnen voor schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht pas in kunnen gaan wanneer de inbreuk is beëindigd en de benadeelde kennis heeft genomen of redelijkerwijs kan worden geacht kennis te hebben genomen van de informatie die onontbeerlijk is om zijn schadevordering in te stellen, te weten het bestaan van schade en een causaal verband tussen die schade en de gepleegde inbreuk op het mededingingsrecht, alsmede de identiteit van de inbreukmaker.

⁴¹ Wat het feitelijke en juridische kader van het geding betreft, zie rubriek I.2.1.1 („Regels voor verjaring van schadevorderingen”). Dit arrest komt tevens aan bod in de rubrieken I.2.1.3 („Bepalingen die een weerlegbaar vermoeden vestigen met betrekking tot het bestaan van schade als gevolg van een kartel”) en I.2.2.2 („Schadebegrotingsregels”).

In dit verband merkt het Hof op dat in het persbericht over het besluit van de Commissie waarin werd vastgesteld dat sprake was van een kartel, dat op 19 juli 2016 is verspreid, niet met dezelfde precisie als in de op 6 april 2017 gepubliceerde samenvatting lijkt te zijn aangeduid wie de plegers van de betrokken inbreuk zijn, hoe lang deze precies heeft geduurd en op welke producten die inbreuk betrekking had. Om in die omstandigheden de volle werking van artikel 101 WVEU te verzekeren, moet worden aangenomen dat de verjaringstermijn voor de door RM ingestelde schadevordering in dit geval is ingegaan op de dag dat de samenvatting van het besluit van de Commissie is gepubliceerd.

Hiervan uitgaande was deze termijn dus niet verstreken vóór het verstrijken van de omzettingstermijn van richtlijn 2014/104. Die termijn liep zelfs nog door na de inwerkingtreding van de Spaanse omzettingswetgeving. Derhalve heeft het Hof geoordeeld dat, voor zover de verjaringstermijn die volgens de oude regeling van toepassing was op de schadevordering van RM, niet is verstreken vóór de termijn voor omzetting van richtlijn 2014/104, deze vordering binnen de werkingssfeer *ratione temporis* van artikel 10 van die richtlijn valt.

Arrest van 18 april 2024 (Grote kamer), Heureka Group (Online prijsvergelijkers) (C-605/21, [EU:C:2024:324](#))

*„Prejudiciële verwijzing – Artikel 102 WVEU – Doeltreffendheidsbeginsel – Schadevorderingen volgens nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht – Richtlijn 2014/104/EU – Te late omzetting van de richtlijn – Toepassing in de tijd – Artikel 10 – Verjaringstermijn – Nadere regels van de *dies a quo* – Beëindiging van de inbreuk – Kennis van de informatie die onontbeerlijk is om een schadevordering te kunnen instellen – Bekendmaking in het Publicatieblad van de Europese Unie van de samenvatting van het besluit van de Europese Commissie waarbij een inbreuk op de mededingingsregels wordt vastgesteld – Bindende kracht van een besluit van de Commissie dat nog niet definitief is – Schorsing of stuiting van de verjaringstermijn tijdens het onderzoek van de Commissie of tot op de datum waarop haar besluit definitief wordt”*

In dit arrest, waarvan het feitelijke en juridische kader reeds is uiteengezet⁴², verduidelijkt het Hof de vereisten die zowel uit artikel 102 WVEU als uit richtlijn 2014/104 voortvloeien met betrekking tot de verjaring van schadevorderingen wegens voortdurende inbreuken op de mededingingsregels van de Unie.

Om te bepalen of artikel 10 van richtlijn 2014/104 *ratione temporis* van toepassing is op het hoofdgeding, gaat het Hof na of de betrokken juridische situatie vóór 27 december 2016 vastlag dan wel of deze daarna effect is blijven sorteren.

Daartoe moet worden onderzocht of de in het nationale recht voorgeschreven verjaringstermijn voor de in het hoofdgeding aan de orde zijnde situatie op 27 december 2016 was verstreken. In dit verband moet evenwel rekening worden gehouden met het feit dat de toepasselijke nationale verjaringsregels zelfs vóór het

⁴² Wat het feitelijke en juridische kader van het geding betreft, zie rubriek I.2.1.1 („Regels voor verjaring van schadevorderingen”).

verstrijken van de termijn voor omzetting van richtlijn 2014/104 de beginselen van gelijkwaardigheid en doeltreffendheid moesten eerbiedigen en de volle werking van artikel 102 VWEU niet mochten ondergraven.

De volle werking van artikel 102 VWEU en in het bijzonder het nuttige effect van het daarin neergelegde verbod vereisen dat de nationale verjaringstermijnen voor schadevorderingen wegens inbreuken op dit artikel niet beginnen te lopen voordat de inbreuk is beëindigd en de benadeelde kennis heeft genomen of redelijkerwijs kan worden geacht kennis te hebben genomen van de informatie die onontbeerlijk is om zijn schadevordering in te stellen.

Ofschoon het aan de verwijzende rechter staat om in casu te bepalen op welke datum Heureka van deze informatie kennis heeft gekregen, acht het Hof het niettemin nuttig erop te wijzen dat dit tijdstip van kennisneming in beginsel samenvalt met de datum van bekendmaking in het Publicatieblad van de Europese Unie van de samenvatting van het besluit van de Commissie waarbij de inbreuk is vastgesteld, ongeacht of dit besluit al definitief is geworden.

Het Hof wijst er bovendien op dat artikel 102 VWEU en het doeltreffendheidsbeginsel vereisen dat de verjaringstermijn wordt geschorst of gestuit tijdens een door de Commissie ingesteld onderzoek. Dit artikel en dit beginsel vereisen daarentegen niet dat de verjaringstermijn wordt geschorst zolang het besluit van de Commissie nog niet definitief is. Een benadeelde kan zich immers ter onderbouwing van zijn schadevordering baseren op de vaststellingen in een Commissiebesluit dat nog niet definitief is, aangezien een dergelijk besluit bindende kracht heeft zolang het niet nietig is verklaard.

Gelet op het voorgaande stelt het Hof vast dat een nationale verjaringsregeling als die welke in het hoofdgeding aan de orde is, waarbij de driejarige verjaringstermijn voor elke gedeeltelijke schade die het gevolg is van een inbreuk op artikel 102 VWEU autonoom en afzonderlijk begint te lopen vanaf het tijdstip waarop de benadeelde kennis heeft gekregen of redelijkerwijs kan worden geacht kennis te hebben genomen van het feit dat hij gedeeltelijke schade heeft geleden en van de identiteit van de persoon die de schade moet vergoeden, zonder dat de inbreuk moet zijn beëindigd of dat hij kennis moet hebben van het feit dat de betrokken gedraging een inbreuk op de mededingingsregels vormt, en waarbij die termijn niet kan worden geschorst of gestuit tijdens het onderzoek van de Commissie naar die inbreuk, onverenigbaar is met artikel 102 VWEU en het doeltreffendheidsbeginsel aangezien zij de uitoefening van het recht om vergoeding te vorderen van de schade die wegens de inbreuk is geleden, in de praktijk onmogelijk of uiterst moeilijk maakt.

Bijgevolg moet, los van de onderdelen van deze verjaringsregeling die onverenigbaar zijn met artikel 102 VWEU en het doeltreffendheidsbeginsel, worden onderzocht of op de datum waarop de termijn voor omzetting van richtlijn 2014/104 is verstreken – te weten 27 december 2016 – de verjaringstermijn was verstreken die was vastgesteld in de nationale wetgeving die tot op dat moment van toepassing was op de situatie in het hoofdgeding.

Dienaangaande blijkt uit het besluit van de Commissie waarbij Googles misbruik van machtspositie is vastgesteld dat deze inbreuk nog niet was beëindigd op de datum van vaststelling van dat besluit, te weten 27 juni 2017. Hieruit volgt dat bij het verstrijken van de termijn voor omzetting van richtlijn 2014/104 de verjaringstermijn niet alleen nog niet was verstreken, maar zelfs nog niet was ingegaan.

Aangezien de in het hoofdgeding aan de orde zijnde situatie niet vaststond vóór het verstrijken van de termijn voor omzetting van richtlijn 2014/104, is artikel 10 ervan *ratione temporis* van toepassing. Het Hof constateert dat uit de duidelijke bewoordingen van artikel 10, leden 2 en 4, van richtlijn 2014/104 blijkt dat de nationale verjaringsregeling in kwestie ook met deze bepaling onverenigbaar is. Het merkt met name op dat artikel 10, lid 4, van richtlijn 2014/104 voortaan vereist dat de schorsing van de verjaringstermijn ten gevolge van een handeling van een mededingingsautoriteit tot onderzoek of vervolging van de inbreuk op het mededingingsrecht waarop de schadevordering betrekking heeft, eindigt ten vroegste één jaar na de vaststelling van een definitieve inbreukbeslissing of nadat de procedure op andere wijze is beëindigd. Deze bepaling gaat daarmee dus verder dan de vereisten die voortvloeien uit artikel 102 VWEU en het doeltreffendheidsbeginsel.

Arrest van 4 september 2025, Nissan Iberia (C-21/24, [EU:C:2025:659](#))

„Prejudiciële verwijzing – Artikel 101 VWEU – Doeltreffendheidsbeginsel – Schadevorderingen wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Europese Unie – Verjaringstermijn – Bepaling van de dies a quo – Kennis van de informatie die onontbeerlijk is om de schadevordering in te stellen – Publicatie op de website van een nationale mededingingsautoriteit van haar besluit tot vaststelling van een inbreuk op de mededingingsregels – Bindende kracht van een besluit van een nationale mededingingsautoriteit dat nog niet definitief is – Schorsing of stuiting van de verjaringstermijn – Opschorting van de procedure voor de rechter bij wie een schadevordering is ingesteld – Richtlijn 2014/104/EU – Artikel 10 – Toepassing in de tijd”

In dit prejudiciële arrest zet het Hof de vereisten uiteen die uit artikel 101 VWEU voortvloeien met betrekking tot de manier waarop het aanvangstijdstip van de nationale verjaringstermijnen voor schadevorderingen wegens inbreuken die zijn begonnen vóór de inwerkingtreding van richtlijn 2014/104, moet worden bepaald. Daarnaast onderzoekt het Hof het tijdstip waarop de verjaringstermijn van artikel 10 van richtlijn 2014/24 begint te lopen.

In 2015 heeft de Comisión Nacional de los Mercados y la Competencia (nationale commissie voor markten en mededinging, Spanje; hierna: „CNMC”) bij besluit vastgesteld dat verschillende ondernemingen, waaronder Nissan Iberia SA, inbreuk hadden gemaakt op artikel 101 VWEU en op de Spaanse mededingingsregels. Over dit besluit is op 28 juli 2015 een persbericht op de website van de CNMC gepubliceerd. Op 15 september 2015 werd genoemd besluit integraal gepubliceerd op deze website.

Tegen het besluit van de CNMC zijn meerdere beroepen tot nietigverklaring ingesteld door de plegers van de vermeende inbreuk, waaronder Nissan, maar het besluit is, wat

Nissan betreft, in 2021 door de Tribunal Supremo (hoogste rechterlijke instantie, Spanje) bevestigd.

CP heeft in maart 2023 bij de Juzgado de lo Mercantil n° 1 Zaragoza (handelsrechtbank nr. 1 Zaragoza, Spanje; hierna: „verwijzende rechter”) een schadevordering ingesteld met het oog op de veroordeling van Nissan tot vergoeding van de schade die hij stelt te hebben geleden door de aankoop van een voertuig waarvan de prijs is beïnvloed door de in het besluit van de CNMC vastgestelde inbreuk.

Nissan heeft als verdediging aangevoerd dat de schadevordering is verjaard.

Dienaangaande zet de verwijzende rechter uiteen dat volgens het nationale recht de verjaringstermijnen die gelden voor schadevorderingen wegens inbreuken op de mededingingsregels niet kunnen beginnen te lopen voordat de betrokken inbreuk is beëindigd en de benadeelde kennis heeft gekregen of redelijkerwijs kennis kan hebben gekregen van de informatie die onontbeerlijk is voor het instellen van zijn schadevordering.

Wanneer deze inbreuk is vastgesteld bij een besluit van de CNMC, kan volgens de verwijzende rechter worden aangenomen dat de benadeelden kennis hebben gekregen van deze informatie op het tijdstip waarop het besluit van de CNMC werd gepubliceerd op de website van die autoriteit, los van de vraag of het besluit definitief is geworden. Volgens deze uitlegging is de door CP ingestelde schadevordering in casu verjaard.

De verwijzende rechter merkt evenwel op dat er ook een stroming in de nationale rechtspraak bestaat volgens welke de verjaringstermijn die van toepassing is op schadevorderingen wegens mededingingsverstoringe gedragingen die zijn vastgesteld bij een besluit van de CNMC waartegen beroep tot nietigverklaring is ingesteld, pas begint te lopen vanaf het tijdstip waarop dat besluit definitief is geworden na afloop van de rechterlijke toetsing.

In deze omstandigheden stelt de verwijzende rechter drie prejudiciële vragen, die er in wezen op gericht zijn te vernemen of artikel 101 VWEU – gelezen in het licht van het doeltreffendheidsbeginsel – en in voorkomend geval artikel 10, lid 2, van richtlijn 2014/104⁴³ zich verzetten tegen een nationale regeling, zoals uitgelegd door de bevoegde nationale rechterlijke instanties, volgens welke voor de vaststelling van het tijdstip waarop de verjaringstermijn begint te lopen voor schadevorderingen wegens inbreuken op de mededingingsregels die worden ingesteld na een besluit van de nationale mededingingsautoriteit tot vaststelling van een inbreuk op die regels, kan worden aangenomen dat een persoon die meent schade te hebben geleden kennis heeft gekregen van de informatie die onontbeerlijk is om een schadevordering te kunnen instellen voordat dit besluit definitief is geworden.

⁴³ Richtlijn 2014/104/EU van het Europees Parlement en de Raad van 26 november 2014 betreffende bepaalde regels voor schadevorderingen volgens nationaal recht wegens inbreuken op de bepalingen van het mededingingsrecht van de lidstaten en van de Europese Unie (PB 2014, L 349, blz. 1).

Beoordeling door het Hof

In de eerste plaats onderzoekt het Hof of artikel 10 van richtlijn 2014/104 ratione temporis van toepassing is op het hoofdgeding. In lid 2 van dat artikel is bepaald dat de verjaringstermijnen voor schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht niet beginnen te lopen voordat deze inbreuk is beëindigd en de verzoeker kennis heeft of redelijkerwijs kan worden geacht kennis te hebben van de informatie die onontbeerlijk is om zijn schadevordering in te stellen.

Ter bepaling van de toepasselijkheid van dat voorschrift op het hoofdgeding onderzoekt het Hof of de voor de schadevordering van CP geldende nationale verjaringstermijn was verstreken op de datum waarop de door richtlijn 2014/104 gestelde omzettingstermijn ten einde liep, namelijk op 27 december 2016.

In dit verband benadrukt het Hof dat zelfs vóór de datum waarop de termijn voor omzetting van richtlijn 2014/104 was verstreken, een nationale regeling waarin werd vastgelegd vanaf wanneer de voor schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht geldende verjaringstermijn begint te lopen, en hoe lang en onder welke voorwaarden die termijn wordt geschorst of gestuit, afgestemd moest zijn op het specifieke karakter van het mededingingsrecht en op de doelstellingen die zijn verbonden aan de uitvoering van dat recht door de betrokken personen, teneinde de volle werking van de artikelen 101 en 102 VWEU niet te ondergraven.

Het Hof herinnert er bovendien aan dat aan het nuttige effect van het in artikel 101, lid 1, VWEU neergelegde verbod zou worden afgedaan indien het niet voor eenieder mogelijk was vergoeding te vorderen van de schade die hem door een inbreuk op het mededingingsrecht is berokkend. Bijgevolg kan eenieder vergoeding van de geleden schade vorderen wanneer er een causaal verband bestaat tussen die schade en een bij artikel 101 VWEU verboden mededingingsregeling of feitelijke gedraging.

Volgens de rechtspraak wordt de uitoefening van dit recht om schadevergoeding te vorderen in de praktijk onmogelijk of uiterst moeilijk gemaakt indien de verjaringstermijnen zouden ingaan voordat de inbreuk is beëindigd en de benadeelde kennis heeft gekregen of redelijkerwijs kan worden geacht kennis te hebben gekregen van de informatie die onontbeerlijk is om zijn schadevordering in te stellen. Die informatie omvat het bestaan van een inbreuk op het mededingingsrecht, het bestaan van schade en het causaal verband tussen deze schade en die inbreuk, alsmede de identiteit van de inbreukmaker.

Dienaangaande blijkt uit de toelichtingen van de verwijzende rechter dat een besluit van de CNMC waarbij een inbreuk op de mededingingsregels wordt vastgesteld en waarvan de geldigheid in rechte wordt aangevochten, niet bindend is voor de rechter bij wie na dat besluit een schadevordering werd ingesteld. De door de betrokken inbreuk benadeelde persoon kan zich ter ondersteuning van zijn schadevordering dus niet met succes beroepen op dat besluit. Hieruit volgt dat aangezien de voor de schadevordering aangezochte rechter pas nadat dat besluit definitief is geworden is gebonden aan de vaststelling inzake het bestaan van de betrokken inbreuk, de benadeelde pas wanneer het besluit na afloop van de rechterlijke toetsing definitief is geworden redelijkerwijs kan worden geacht kennis te hebben gekregen van de voor het instellen van zijn

schadevordering onontbeerlijke informatie. Bijgevolg mag de verjaringstermijn van de schadevordering van de benadeelde niet ingaan vóór de datum waarop dat besluit definitief is geworden.

Dit gezegd zijnde, wijst het Hof er ook op dat de voorwaarde dat de benadeelde kennis heeft van de informatie die onontbeerlijk is voor het instellen van een schadevordering na een besluit van een nationale mededingingsautoriteit, niet enkel vereist dat dit besluit definitief is geworden, maar eveneens dat de in dat definitieve besluit vervatte informatie op passende wijze is bekendgemaakt. Daartoe moet de uitspraak waarbij het besluit van de nationale mededingingsautoriteit definitief is bevestigd, officieel worden gepubliceerd en vrij toegankelijk zijn voor het grote publiek en moet de datum van publicatie daar duidelijk in vermeld staan.

Gelet op het voorgaande herinnert het Hof eraan dat in het hoofdgeding CP zijn schadevordering in maart 2023 heeft ingesteld, na een besluit van de CNMC dat ten aanzien van Nissan definitief is geworden als gevolg van een arrest van de Tribunal Supremo. Aangezien dit arrest pas in 2021 is gewezen, kan redelijkerwijze worden aangenomen dat op de datum waarop de termijn voor omzetting van richtlijn 2014/104 is verstreken – namelijk 27 december 2016 – de op de schadevordering van CP toepasselijke verjaringstermijn niet alleen niet was verstreken, maar zelfs nog niet was ingegaan.

In de tweede plaats is het Hof van oordeel dat de inhoud van artikel 10, lid 2, van richtlijn 2014/104 met betrekking tot de bepaling van het tijdstip waarop de verjaringstermijn begint te lopen in essentie zijn rechtspraak over de artikelen 101 en 102 VWEU en het doeltreffendheidsbeginsel weerspiegelt.

Aldus stelt het Hof vast dat zijn overwegingen inzake het aanvangstijdstip van de verjaringstermijn voor schadevorderingen wegens inbreuken op de mededingingsregels die zijn gepleegd vóór de inwerkingtreding van richtlijn 2014/104, eveneens gelden voor de uitlegging van artikel 10, lid 2, van genoemde richtlijn.

In die omstandigheden antwoordt het Hof op de gestelde vragen dat artikel 101 VWEU, gelezen in het licht van het doeltreffendheidsbeginsel, en artikel 10, lid 2, van richtlijn 2014/104 aldus moeten worden uitgelegd dat zij zich verzetten tegen een nationale regeling, zoals uitgelegd door de bevoegde nationale rechterlijke instanties, volgens welke voor de vaststelling van het tijdstip waarop de verjaringstermijn begint te lopen voor schadevorderingen wegens inbreuken op de mededingingsregels die worden ingesteld na een besluit van de nationale mededingingsautoriteit tot vaststelling van een inbreuk op die regels, kan worden aangenomen dat een persoon die meent schade te hebben geleden, kennis heeft gekregen van de informatie die onontbeerlijk is om zijn schadevordering te kunnen instellen voordat dit besluit definitief is geworden.

VI. Nadere regels voor de uitoefening van het recht op schadevergoeding bij de nationale rechterlijke instanties – Eerbiediging van het gelijkwaardigheidsbeginsel en het doeltreffendheidsbeginsel

Arrest van 28 januari 2025 (Grote kamer), ASG 2 (C-253/23, [EU:C:2025:40](#))

„Prejudiciële verwijzing – Mededinging – Artikel 101 VWEU – Richtlijn 2014/104/EU – Schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht – Artikel 2, punt 4 – Begrip ‚schadevordering‘ – Artikel 3, lid 1 – Recht op volledige vergoeding van de geleden schade – Overdracht van de schuldvorderingen aan een rechtsbijstandverlener – Nationaal recht dat zich verzet tegen de erkenning van de procesbevoegdheid van een dergelijke bijstandverlener om die schuldvorderingen collectief te innen – Artikel 4 – Doeltreffendheidsbeginsel – Artikel 47, eerste alinea, van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie – Recht op effectieve rechterlijke bescherming”

Wat de nadere regels voor het instellen van schadevorderingen wegens inbreuken op het mededingingsrecht betreft, herinnert het Hof eraan dat die regels, voor zover zij niet worden beheerst door richtlijn 2014/104, moeten worden vastgesteld door de lidstaten met eerbiediging van het gelijkwaardigheidsbeginsel en het doeltreffendheidsbeginsel.

In 2009 heeft de Duitse mededingingsautoriteit een toezeggingsbesluit vastgesteld ten aanzien van met name Noordrijn-Westfalen, dat betrekking had op prijsafspraken in de sector van rondhout.

Een groep van in Duitsland, België en Luxemburg gevestigde houtzagerijen die meenden dat zij schade hadden geleden als gevolg van de betrokken mededingingsregeling, hebben hun rechten op schadevergoeding overgedragen aan een rechtsbijstandverlener, die bij het Landgericht Dortmund (rechter in eerste aanleg Dortmund, Duitsland; hierna: „verwijzende rechter”) een collectieve schadevordering in eigen naam, maar voor hun rekening heeft ingesteld. Op grond van een jurisprudentiële uitlegging van de toepasselijke Duitse regeling is een dergelijke collectieve vordering echter niet toegestaan voor schade die is veroorzaakt door een vermeende inbreuk op het mededingingsrecht.

De verwijzende rechter is evenwel van oordeel dat de collectieve schadevordering de enige door het Duitse recht geboden voorziening in rechte is die de daadwerkelijke uitoefening van het recht op vergoeding in kartelzaken kan verzekeren.

Tegen deze achtergrond stelt hij drie prejudiciële vragen waarmee hij in wezen wenst te vernemen of het nationale recht in mededingingszaken de collectieve schadevordering kan uitsluiten, wanneer het ontbreken van een gelijkwaardige voorziening in rechte het in de praktijk onmogelijk of uiterst moeilijk zou maken om een schadevordering in te stellen, in het bijzonder voor schade van geringe waarde bij een groot aantal benadeelde personen.

Beoordeling door het Hof

Het Hof onderzoekt of het Unierecht zich verzet tegen de uitlegging van een nationale regeling die tot gevolg heeft dat personen die beweerdelijk schade hebben geleden door een inbreuk op het mededingingsrecht, hun recht op vergoeding niet kunnen overdragen aan een rechtsbijstandverlener opdat deze hun rechten gebundeld doet gelden in het kader van een „zelfstandige” schadevordering, dat wil zeggen een schadevordering die niet volgt op een definitief en bindend besluit – met name wat de vaststelling van de feiten betreft – van een mededingingsautoriteit waarbij een dergelijke inbreuk wordt vastgesteld (zogenoemde „stand-alone”-vordering).

Het Hof merkt op dat richtlijn 2014/104 geen enkele verplichting voor de lidstaten bevat om een mechanisme van collectieve schadevordering in te voeren zoals in het hoofdgeding aan de orde is, en evenmin de geldigheidsvoorwaarden regelt voor de overdracht die de benadeelde met het oog op een dergelijke collectieve vordering verricht van zijn recht op vergoeding van de door een inbreuk op het mededingingsrecht veroorzaakte schade. Derhalve vallen zowel de invoering van een dergelijk mechanisme als de geldigheidsvoorwaarden voor een dergelijke overdracht onder de nadere regels voor de uitoefening van dit recht op schadevergoeding, die niet worden beheerst door richtlijn 2014/104 maar een aangelegenheid zijn van de interne rechtsorde van elke lidstaat, mits het gelijkwaardigheids- en doeltreffendheidsbeginsel in acht worden genomen.

In casu heeft de verwijzende rechter twijfels over de verenigbaarheid met het doeltreffendheidsbeginsel en het recht op effectieve rechterlijke bescherming van een jurisprudentiële uitlegging van het nationale recht waardoor personen die beweerdelijk schade hebben geleden door een inbreuk op het mededingingsrecht geen gebruik kunnen maken van de collectieve schadevordering.

Dienaangaande is het Hof van oordeel dat de uitlegging van het Duits recht volgens welke collectieve schadevorderingen wegens schade die is veroorzaakt door een inbreuk op het mededingingsrecht uitgesloten zijn, slechts in strijd zou zijn met het Unierecht indien de verwijzende rechter tot de slotsom zou komen dat, ten eerste, geen van de in het nationale recht bepaalde andere collectieve mechanismen het voor benadeelde personen mogelijk maakt om hun recht op schadevergoeding doeltreffend te doen gelden en, ten tweede, de door het nationale recht gestelde voorwaarden voor het instellen van een individuele vordering de uitoefening van dat recht op schadevergoeding onmogelijk of uiterst moeilijk maken en dus afbreuk doen aan hun recht op effectieve rechterlijke bescherming.

Het Hof wijst er evenwel op dat uit de proceskosten die inherent zijn aan individuele schadevorderingen alleen niet kan worden afgeleid dat het in de praktijk onmogelijk of uiterst moeilijk wordt gemaakt om via een dergelijke vordering het recht op schadevergoeding uit te oefenen. Om tot die slotsom te komen, moet de verwijzende rechter namelijk specifieke aspecten van het nationale recht aangeven die eraan in de weg staan dat die individuele vorderingen worden ingesteld.

Het Hof voegt hieraan toe dat, mocht die rechter vaststellen dat de collectieve schadevordering in het hoofdgeding de enige procedurele weg is die de betrokken houtzagerijen in staat stelt om hun recht op schadevergoeding op doeltreffende wijze te doen gelden, die vaststelling niet zou afdoen aan de toepassing van de nationale

bepalingen die de activiteiten van rechtsbijstandverleners regelen om onder meer de kwaliteit van deze bijstand en het objectieve en evenredige karakter van de door die bijstandverleners te ontvangen vergoedingen te garanderen en belangenconflicten en misbruik van procesrecht te voorkomen.

Wat tot slot de gevolgen betreft die moeten worden verbonden aan de eventuele vaststelling door de verwijzende rechter dat de betrokken nationale bepalingen niet verenigbaar zijn met het recht op effectieve rechterlijke bescherming, zal die rechter eerst, met inachtneming van het gehele nationale recht en van de daarin erkende uitleggingsmethoden, moeten nagaan of hij de relevante bepalingen in overeenstemming met de Unierechtelijke vereisten kan uitleggen, zonder evenwel die bepalingen *contra legem* uit te leggen. Enkel indien geen enkele Unierechtconforme uitlegging mogelijk is, moet de verwijzende rechter die bepalingen buiten toepassing laten.

HOF VAN JUSTITIE
VAN DE EUROPESE UNIE

Directie Onderzoek en Documentatie

Maart 2026